

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomiky

Bakalářská práce

Ekonomické aspekty problematiky Romů v ČR

Adam Nikolič

© 2012 ČZU v Praze

!!!

**Místo této strany vložíte zadání bakalářské práce.
(Do jedné vazby originál a do druhé kopii)**

!!!

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Ekonomické aspekty problematiky Romů v ČR" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30. 3. 2012

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval paní Ing. Lence Rumánkové, Ph.D. za pomoc a odborné vedení při tvorbě bakalářské práce.

Ekonomické aspekty problematiky Romů v ČR

Economic Aspects of Gipsies Problem in the Czech Republic

Souhrn

Tato práce je zaměřena na problematiku ekonomických aspektů Romů v České republice a možnosti jejího zlepšení.

První část se zabývá teorií, obecně je v ní vysvětlena historie, charakteristiky a termíny s touto minoritou spojené. V Česku, ale nejspíše i v celé Evropě, je zákonná (legální) ekonomická úspěšnost Romů co nejtěsněji svázána s integrací této minority do většinové společnosti.

Vlastní průzkum je uveden v části druhé, obsahuje anonymní dotazníkové šetření s vyhodnocením a diskuzí, dle dostupných dat i regresní analýza počtu romského obyvatelstva s prognózou do budoucna na území České republiky.

Summary

This work is focused on issue of economic aspects of Gipsies in Czech Republic and possibilities of its improvement.

First part deals with theory; it contains wide explanation of history, characteristics and terms connected with this minority. In Czech and probably in whole Europe, economical success of Gipsies is lawful (legal) and closely bounded with integration of this minority to the majority society.

My own research is in the second part, it contains anonymous survey with evaluation and discussion, according to available data and regression analysis of number of gipsy population with prognosis to the future based on territory of Czech Republic.

Klíčová slova: Romové, nezaměstnanost, ekonomické aspekty, exkluze, řešení, minorita, společnost

Keywords: Gipsies, unemployment, economic aspects, exclusion, solution, minority, majorit

Obsah

1 Úvod	8
2 Cíl práce a metodika	9
3 Teoretická část	10
3.1 Historie Cikánů a historické důvody sociální exkluze Romů	10
3.2 Současná teorie – kdo a co je Rom?	13
3.3 Možnosti zkoumání romského etnika	15
3.4 Výsledky výzkumů našich romistů	16
3.5 Genetika	17
3.6 Inbreeding	18
3.7 Maturace	18
3.8 Reprodukční chování	18
3.9 Partnerské strategie	19
3.10 Výběr partnera a asimilace	19
3.11 Charakteristika rodiny	20
3.12 Mužská a ženská práce	20
3.13 Inteligence	20
3.14 Provozní inteligence	21
3.15 Osobnost	21
3.16 Postavení romské komunity v majoritní společnosti, současná situace	21
3.17 Romové a vzdělání	24
3.18 Romové a nezaměstnanost	25
4 Výsledky a diskuze	26
4.1 Ekonomické aspekty	26
4.2 Romové v ČR – odhadovaný stav	28
4.3 Ekonomický pohled	30
4.4 Vlastní šetření	31
5 Závěr	41
6 Seznam použitých zdrojů	44
7 Seznam příloh	46

1 Úvod

Tato práce se snaží najít možnosti řešení sociálního a tudíž i ekonomického integrování skupin osob, ohrožených sociální exkluzí. Tyto skupiny jsou definovány podle nejrůznějších kritérií – podle zdravotního stavu, výše kvalifikace, celosti rodiny a prostředí v ní, věku, sociální přijatelnosti osob a skupin a podobně. Cílovou skupinou této práce jsou Romové, protože jde o poměrně homogenní skupinu, u jejichž členů dochází ve velké většině k interakci výše zmíněných kritérií. Tím se logicky a nutně zvyšuje pravděpodobnost sociální exkluze u jednotlivců a v sumě i u celé skupiny.

Tato skupina je rovněž majoritou v současnosti chápána jako problémová, což se může zdát být pochopitelné vzhledem k tomu, že zde nejsou téměř žádné kladné reference z minulosti a jak v literárních pramenech, tak ani v ústním podání nekolují zprávy o “dobrosrdečných” cikánech. Proto jsou Romové částí majority chápáni jako takzvaně nenapravitelní, což bohužel ani do budoucna nenahrává dobrým integračním procesům, o které by byly žádoucí a stojí spoustu sil i prostředků.

Majoritní společnost je již rozhořčena téměř každou novou zprávou z médií, která se týká romského jednotlivce a jeho trestného činu, který dle veřejného mínění nebyl naším soudním systémem dostatečně potrestán (a působí tedy jako výsměch slušným lidem – viz např. případ z Krupky, kde dva romští mladíci spáchali brutální zločin s rasovým podtextem). Právě tato “virtuální nevymahatelnost” práva a dvojí metr o kterém lidé v těchto případech hovoří, zvyšuje v majoritní společnosti pocit nespravedlnosti a napětí, které využívají radikální strany. V důsledcích je poté kvůli činu jednotlivce vrhán špatný stín na celou Romskou minoritu a vytváří se negativní stereotypy.

Následky sociální exkluze jakékoliv skupiny jsou evidentní – vedou k snižování sebevědomí jednotlivců i celých skupin, zločinnost se zvyšuje přímo úměrně s chudobou, nezaměstnaností, úzce souvisí s ekonomickými problémy, jejichž kořeny tkví v nedostatečné vzdělanosti, kulturní odlišnosti, často i v přetrvávajících historických zvyklostech. Skupiny cítí svou odlišnost od majority, vymezují se vůči ní a to má za bezprostřední následek vymezování se většinového obyvatelstva vůči těmto skupinám. Dochází k neporozumění, nutně vznikají konflikty.

2 Cíl práce a metodika

Hlavním cílem této bakalářské práce je definování a zhodnocení hlavních ekonomických aspektů „Romského problému“ v České republice. Práce obsahuje dvě hlavní části, část teoretickou a část empirickou.

Teoretická část bakalářské práce obsahuje především vymezení základní problematiky, tj. základní údaje o Romech, jejich definici (vymezení - kdo a co je Rom), současnou situaci Romů v ČR i historii od prvních zmínek ve staré literatuře až po tu novodobou. V novějších literárních publikacích se však o této skupině příliš informací dozvědět nelze, případně jen velmi málo a ve velmi uhlazené podobě. Lze soudit, že se autoři těchto publikací bojí nařčení z rasismu, případně nechtějí podporovat či prohlubovat rasovou nesnášenlivost, o které u Romů a českých extrémistů lze bez větších problémů hovořit. Ve starší literatuře se o Romech mluví ve většině případů způsobem, který by dnes byl nepochybně označen za rasistický a nepřijatelný. Je si však třeba uvědomit, že v té době žádný takový politicky nepřijatelný způsob nebyl znám.

Empirická část obsahuje regresní analýzu vývoje počtů Romů v České republice a pro možnost porovnání i ve zbytku Evropy s procentuálním vyjádřením k celkové populaci a mzdové rozdíly mezi většinovou společností a občany postiženými sociální exkluzí s přihlédnutím k pohlaví.

Dále empirická část práce obsahuje anonymní dotazníkové šetření, které bylo provedeno mezi 331 respondenty v internetové podobě, dotazníkem s vynucenými odpověďmi a obsahující identifikaci respondentů podle věku, dosaženého vzdělání, pohlaví a 14 uzavřených či polouzavřených otázek. Metoda řízeného dotazníku i počet otázek byly stanoveny kompromisem mezi potřebou získat co nejvíce relevantních dat a obecnou nechtí v dnešní uspěchané době zabývat se něčím mimo okruh osobních potřeb či zájmů. Na základě výsledků dotazníkového šetření a na základě veřejně dostupných informací jsou stanoveny návrhy na případné řešení tzv. „Romského problému“.

Odpovědi respondentů jsou vyhodnoceny, číselné údaje pro přehlednost převedeny do grafů, tabulek a průběžně komentovány.

3 Teoretická část

Tato část práce vychází téměř zcela z dostupných literárních pramenů. Tyto prameny budou citovány, nebo parafrázovány vždy s uvedením zdroje. Fakta (text) mohou být někdy negativní – mají však za cíl uvést zkoumanou a zjištěnou skutečnost, jsou to fakta – a ta nemohou být rasistická (ačkoliv lze připustit, že vytržená z kontextu mohou být podkladem pro rasovou nesnášenlivost).

Je pravdou, že mnohé, ne-li vše, ze současnosti má kořeny v minulosti. Proto je nutno lépe pochopit romskou minoritu, něco vědět o dějinách romského národa, poznat moderní výzkumy a jejich výsledky, popsat fakta a pochopit, alespoň omezeně, současnost. Na těchto podkladech se lze pokusit o možnosti praktických, proveditelných a smysluplných výstupů.

3.1 Historie Cikánů a historické důvody sociální exkluze Romů

Původní pravlast Romů se všeobecně klade do Indie. Na základě jazykové analýzy se jejich původní area nejčastěji umísťuje do Indie západní, popř. severozápadní. Ve své původní vlasti, v přísně hierarchizované společnosti patřili Romové k nejnižším kastám. Vypadá to, že tato původní určenost dodnes predefinovala i jejich současné společenské postavení. Během 9. století Romové především nomádním způsobem osidlovali nová území – přes Afriku se postupně dostali až do dnešního Španělska a Portugalska. Do našich končin se dostali později, asi koncem 14. století. Přicházeli dvěma směry, přes Iberský poloostrov a přes Balkán. Začátkem 16. století dorazili až na samý konec Evropy – na britské ostrovy a do Skandinávie. Všude zůstávali na okraji společnosti, ve většině případů v konfliktech s majoritní společností. Zpočátku byli jako poutníci přijímáni vysloveně s blahovůlí. Tento kladný vztah se však brzo začal měnit. Příčinou byl hlavně strach obyvatelstva z často velkých kočujících skupin. Od přelomu 15. a 16. století začínalo přibývat zemí, kde nebyli trpěni vůbec. Vlastnosti cikánů popisují nejstarší autoři (a znovu opakují autoři pozdější), až se vyvinuly v trvalý popis – jsou černí a oškliví, oddávají se nicnedělání, žijí z krádeží, táboří na polích, jsou vyzvědači, předpovídají budoucnost živí se jejím vykládáním, nemají žádné náboženství, nemají vlast. Tento strach a z něho vzešlá nenávist měla téměř v celé Evropě za následek konflikty, často instituuované státem (vládcí). Výsledkem bylo v nejlepším případě vyhánění cikánů, v horším žalářování, odsouzení na smrt i za nepatrné prohřešky, ale i vraždy ze strany usedlíků. Pověsti je spojily

s majetkovými prohřešky tak pevně, že na nich podezření ulpělo vždy. Cikáni, protože „nemají pána, jsou bezbožní, zpustlí a zlodějští“, byli a priori podezříváni, pronásledováni, trestáni. Nepochopení ze strany usedlíků ještě prohlubovala skutečnost, že cikáni, zvyklí na nepřátelství a pronásledování, se od nich vědomě distancovali a halili se závojem tajuplnosti.

Pro cikány vznikal bludný kruh chudoby, izolace a diskriminace. Protože usedlíkům bylo pod pokutou zakázáno poskytovat cikánům nocleh, bylo tím zároveň zabráněno cikánům vytvářet s nimi legální vztahy a cikáni byli dále hnáni do sekundární zločinnosti. Tresty pro cikány byly jak diskriminační, tak i likvidační.

Techniky likvidace cikánské populace byly různé. Rodičům se odebírali malé děti a dávali se na výchovu do katolických rodin. Rodiny se rozdělovaly a byly rozvezeny tak, aby se již nikdy neshledali. Mladí muži byli odváděni do vojska. V 2. polovině 18. stol. se spoře objevovaly i ojedinělé náběhy k integraci cikánů – v některých německých vesnicích u Lubecku, v Hessensku vznikly tři stálá sídla (kolonie u Sassmanshausenu).

V 19. století se krutost vůči cikánům přece jenom mírní. Na většině evropského kontinentu je s nimi zacházeno jako s jinými žebráky a kriminálními živly. Cikáni mají více možností vést polokočovný a částečně integrovaný život podomních obchodníků, hudebníků a vesnických čeledínů. Koncem 18. století jsou činěny v Polsku a Maďarsku, stejně jako na menších německých územích, pokusy s usídlováním cikánů v rámci zalidňovací politiky. Ve Wurttembersku byli tamější cikáni od roku 1828 rozděleni mezi obce a dostali dokonce občanská práva. Tyto pokusy byly ale na mnoha místech sabotovány obyvatelstvem nebo místními úřady z obavy z konkurence.

Přestože se pronásledování mírnilo a mnozí cikáni si našli své místo ve společnosti, zůstávali stále na jejím okraji – předsudky setrvaly.

Industrializace 19. století připravila mnohé činnosti kočovníků o rentabilitu a oni se většinou jen těžko mohli zapojit do průmyslového pracovního procesu. U cikánů pokračoval ve 2. polovině 19. století sociální úpadek. Oplocování a scelování pozemků je připravily o mnohá tradiční tábořiště, takže na venkově propukaly nové

konflikty. Hodně cikánů, hlavně v Anglii odchází do měst. Koncem století vznikají na okrajích mnohých měst cikánské tábory.

„Civilizování“ z hlediska 19. století znamenalo likvidaci životního prostředí cikánů, jejich rasový a kulturní převod mezi většinové obyvatelstva a tedy vlastně likvidaci jejich etnika.

V moderní historii cikánů – Romů je tragickou epizodou II. světová válka, kdy mj. byli čeští Romové prakticky vyhubeni. Na Slovensku žili převážně na východě usídlení v romských osadách, ležících na okrajích slovenských obcí. K prvním masovým přesunům slovenských Romů dochází téměř okamžitě po válce. Hlavním důvodem je hledání pracovních příležitostí a osidlování pohraničí – hledání lepších životních i bytových podmínek a i celkem příznivější přijetí – resp. ne tak nepřátelské, na jaké byli Romové zvyklí. Tyto důvody v nezměněné podobě platí pro romskou migraci ostatně dodnes. Mimo tuto živelnou migraci existoval i státem organizovaný a plánovaný rozptyl Romů z míst se silnou koncentrací do Čech (vládní usnesení č. 502/1965). Toto násilné politické řešení mělo samozřejmě nepříznivý výsledek. Civilizační a kulturní úroveň těchto Romů byla většinou nízká a značně se lišila od životního a kulturního způsobu života majoritního obyvatelstva.

Počet Romů v ČR se od prvních migrací neustále zvyšuje, dalšími migracemi a populačními přírůstky. Migrace mají vzhledem k tradiční rodové soudržnosti řetězový charakter.

ČR (a Slovensko) patří v rámci Evropy k zemím s nejvyšším absolutním i relativním počtem romské populace. V ČSFR (po roce 1989) bylo odhadováno, protože statistiky Romů se nevedou, něco mezi 400 000 – 800 000 obyvateli tohoto etnika.

Dle Frazera (1998) lze evoluční historii Romů charakterizovat takto:

- V Indii patřili mezi nejnižší vrstvu, tzv. „nedotknutelné“; všude, kam přišli, se setkali s více či méně silnou averzí (která byla především reakcí na jejich asociální chování);
- Všude byli jako skupina socioekonomicky neúspěšní;
- Ti, kteří měli blíže k hodnotám majoritních společností, asimilovali, a tím se romský genofond ochuzoval.

(historie zpracována dle serveru www.romove.cz).

Podrobněji je Historie Romů v českých a slovenských zemích zpracována přílohou č.1.

3.2 Současné teorie – kdo a co je Rom?

Nejstarším literárním pramenem který odráží náhled minulosti je Malý slovník naučný, nakladatel B. Kočí, Praha 1925, 1. díl, str. 358: „Cikáni, kočovný kmen ze sz. Ind., roztroušený po celé E. od XI. století po Kr. V nové době i v S. Am. Celkem přes 1,5 mil., v Orientě 50%. V Maď. A Rum. 12%. Řeč pův. novoindická, roztráštěná na četná nářečí. Výchova u C-ů primitivní a hl. tělesná, nedostatečná. Náboženství zanedbanější než u nevzdělaných národů starověkých. Při své tělesné zdatnosti mohli by se c. státi užitečnými společnosti lidské, kdyby se podařilo překonati jejich toulavost, lhavost, mravní otrlost, alkoholismus a využ. Jejich zručnosti zvl. v kovoprůmyslu a hudeb. nadání. V SSSR sami se již organizují.“

Z dnešního pohledu politicky neúnosné, ale v době vydání se autoři nemuseli ještě bát automatického nařčení z rasizmu.

Nové prameny jsou již výrazně opatrnější: Všeobecná encyklopedie, Diderot, 1999, svazek 6., str. 426: „Romové, nesprávně Cikáni – populace společného původu a kdysi patrně i společného jazyka a kultury, několik jazykově a kulturně příbuzných etnik. Žijí rozptýleně v Evropě, v severní Africe, v jihozápadní Asii, v severní Americe a Austrálii. Celkový počet odhadován na 7 mil. osob; v Evropě asi 5 mil., v Asii asi 1 mil. osob. Jazyk patří k indické větvi indoevropské rodiny, existuje v mnoha dialektech. Potomci migrantů, kteří v 1. tisíciletí opustili Indii. Žili kočovným způsobem života, přes Blízký východ postupovali ve 12. století do střední Evropy a přes Egypt do severní Afriky a na Pyrenejský poloostrov. Od středověku pronásledováni, což bránilo jejich integraci do majoritních společností. Od 18. století se některé skupiny začali usazovat.“

Hlubocký, P; Mathé, R.; Hlubockého úvod do psychiatrickej romologie, Psychoprof Nové Zámky, 1992: (slovenský text jsme se pokusili přeložit do češtiny doslova) - „Z etnologické romologické faktografie: Cikáni jsou národ (dle Dr. Cibuly), dle Kaliny, Horváthové a Hrocha jsou jen rodově-kmenovým etnikem, který pochází z indického subkontinentu... Odešli odtud před stoletími, neboť se vzbouřili proti tehdejší tamnější vládnoucí kastě, která je zčásti vyvraždila, zčásti asimilovala a zbytek emigroval. Po dlouhé cestě se usadil ve více kontinentech. Především v Evropě... Cikáni si zachovali mnoho etnických charakteristik: pokrevní příbuzenství, antropologické

tělesné zvláštnosti, specifické sociokulturní a duchovní vlastnosti, řeč a v posledních desetiletích i stoupající národní povědomí...“

Hlubucký (1992) dělí Romy do pěti, resp. do šesti skupin. Své výzkumy prováděl sice na Slovensku, ale ve své práci odkazuje i na díla českých autorů. Je tedy otázkou, zda dělení platí beze zbytku i na romskou populaci v ČR. Citujeme:

a) Vůdcové

Prezident, králové, vajdové, phuridajky (romské čarodějky) a jejich náměstci. U nás slušnější z řad vajdů jsou jakýmsi místními neškodnými barony. Jejich asociálnější typy prý koordinují nebo alespoň přehlížejí běžnou romskou kriminalitu. Maligní jsou prý zapojeni do mafie.

b) Cikánská elita

Vyspělá část Romů: vědci, učitelé, právníci, hudebníci, politici, lékaři, řemeslníci a jiní: považují se za Cikány. Obvykle žijí odděleně od „obyčejného cikánského plebsu“, domnívají se, že mají vyšší poslání v romském etniku, ale „skutek utek“.

c) Slušní cikáni

Pracují, slušně a kulturně žijí. Hlubucký říká: Dej Bůh, aby tato skupina mezi Cikány počtem absolutně rostla...

d) Romští bezdomovci

Do této skupiny se Cikán dostane různými mechanismy:

- vychován v gádžovském Dětském domově se Romům odcizí a neumí se k nim vrátit,
- pochází ze subkulturnější romské vrstvy, vypracuje se výš, ale vyšší skupiny-vůdcové jej nepřijmou, elita jej nepřijme a do svojí subkulturní vrstvy se vrátit nechce.

Oba jsou relativními bezdomovci. Praví, kmenoví bezdomovci v užším slova smyslu vědomě nechtějí mít nic s Cikány. Chce se asimilovat do Gádžů, ale ti jej pro jeho romskou maladaptivitu nepřijmou, takže potom se svých bojů a Gádži pronásleduje (pokud k tomu má možnost).

e) Romský lumpenproletariát

Jediná opravdu subkulturní skupina romského etnika. Praví Cikáni z gádžovského pohledu. Žijí v cikánských osadách nebo polokočovným životem, infiltrujíc svým typickým způsobem města a velkoměsta. Jsou k poznání na první pohled: typické

oblečení, hlučnost, cikánská řeč, odstup od dodržování gádžovských hygienických, kulturních a zákonných norem. Množí se geometrickou řadou. Prý se v 21. století u nás stanou většinovým národem. Tak údajně skončí éra romologie a začne období gádžologického výzkumu. (konec citátu).

Hlubuckého členění vypadá jako reálné. Hlubucký bohužel neprezentuje ani odhad percentuelního začlenění etnika v jednotlivých skupinách.

Bakalář, Petr.: Psychologie Romů; Votobia Praha 2004 uvádí toto dělení Romů, žijících v ČR (dle Horváthové 1998). Píše, že se liší různými normami, zvyky a způsobem života. Mezi sebou mají napjaté vztahy. Jsou to tyto skupiny:

- Sloveňští Romové, tzv. Romungro (65 – 80%),
- Olašští Romové, tzv. Valachrom (10%).
- čeští a moravští Romové,
- maďarští, tzv. Ungrikorom,
- němčtí, tzv. Sinti,

Každá z těchto skupin se dělí do několika rodů, z nichž každý má v rámci skupiny určitou pověst. Tak např. olašští Romové se dělí (dle Lakatošové, 1994) na:

- BOUGEŠTI – nejváženější muži z tohoto rodu usedají do čela cikánského soudu – krísi, chytří lidé, umí vystupovat ve společnosti;
- LOULEŠTI – je mezi nimi mnoho zpěváků a tanečníků, nenechají si od nikoho nic líbit;
- PENKOŠTI – žijí ze dne na den, nemyslí na budoucnost
- BEJÁŠA – pocházejí ze Švédska, mají obchodní talent a dobře zpívají..

Obyvatelstvo cikánského původu lze tedy chápat jako společenskou skupinu, která je charakteristická vlastními zájmy, potřebami, hodnotovým systémem a s tím souvisejícími názory a požadavky, specifickým způsobem života a životním stylem.

3.3 Možnosti zkoumání romského etnika

Úvodem Hlubucký (1992): „Všeobecná romologie je rozsáhlé, nebezpečné, závažné a neprobádané odvětví lidského poznání.“

U více autorů lze zaznamenat zmínky o obtížnosti a nebezpečnosti získávání dat od romského etnika. Např. Bakalář (2004) uznává, že mnoho z jeho práce je možno doplňovat a upřesňovat a připisuje to na vrub: „ - nedostatečnému počtu vědecko

empirických prací o Romech, což je dáno jednak bojkotem některých typů výzkumů, a jednak tím, že na velkou část romské populace lze jen velmi obtížně aplikovat běžné psychologické testy. Z tohoto důvodu (ne z důvodu předpojatého výběru) se uváděná data často vztahují k různým skupinám Romů (a v různých časových obdobích).

- nezájmu o spolupráci ze strany specialistů, kteří se u nás romskou problematikou zabývají (např. Centra pro výzkum vývoje osobnosti a etnicity v Brně)

- a dále i vzhledem k dnešnímu politicky podbarvenému informačnímu embargu na údaje týkající se Romů (zvláště na asociální jednání, týkající se části Romů) je obtížné získat ověřené informace – byly zrušeny statistiky, které by evidovaly vztahy etnicity a kriminality, porodnosti, sociálních podpor atd. Dalším problémem je, že většina Romů se oficiálně k romské národnosti nehlásí.

Z toho nutně plyne, že možnosti seriózního získávání dat jsou velice omezené a může se opírat pouze o sporadicky zveřejněná data, hlavně od zahraničních autorů, nebo z dřívějších let.

3.4 Výsledky výzkumů našich romistů

Bakalář (2003) řadí Romy, dle strategie, kterou v životě převážně používají, do skupiny r-strategů, jenž má tyto výrazné vlastnosti (uplatňuje se především v nejistém, rychle se měnícím prostředí s nedostatečnými prostředky pro život):

- Má více potomků (sází na kvantitu – vyšší maximální rychlost množení, rozmnožuje se dříve, potomci nejsou příliš životaschopní, velikost populace silně kolísá v čase);

- Méně se věnuje výchově potomků;

- Má slabší sociální vazby;

- Praktikuje riskantní způsoby chování (např. u lidí zvýšená kriminalita);

- Má vyšší míru agresivity a soutěživosti;

- Má kratší průměrnou délku života;

- Jedinci mívají menší tělesné rozměry.

Obecně lze říci, že r-strategové využívají příznivá období (dostatek zdrojů) k maximálnímu množení. Mnohé ze svých potomků ztratí v důsledku nečekaných „ekologických katastrof“, ale čím více jich mají, tím více zvyšují pravděpodobnost, že alespoň někteří přežijí. Proto mají také tendenci množit se více, než umožňuje nosná kapacita prostředí. V souladu s dalšími autory Bakalář dále vyvozuje, že z r-strategie dále plyne vyšší fertilita a mortalita, dřívější začátek sexuálního života, promiskuita, nestabilní párové vazby a tendence k geografické disperzi. Děti obého pohlaví, vystavené nepředvídatelnosti prostředí, nízkému příjmu, absenci autority a stabilních

vztahů budou mít sklon k neúspěchům ve škole, anti-autoritářství, agresivitě, kriminalitě a promiskuitě, Mezi biologicky podmíněné projevy lze počítat např. kratší dobu těhotenství a kratší menstruační cyklus.

Další důvody, vedoucí k hypotéze zařazení mezi r-stratégy:

- Hypotéza klimatická – příroda v původní vlasti byla štědrá, k pouhému přežití nebylo třeba vynakládat příliš sil ani vytrvalosti; vedro, množství hmyzu a prudké změny klimatu nepřály vytváření hmotných statků, vše podléhalo rychlému rozkladu – tedy nepotřebnost plánování i jeho nemožnost;
- Hypotéza páriů-otroků – pravděpodobnost, že v původní vlasti, dle společenského postavení a ekonomické úspěšnosti se lišila genetická výbava – čím nižší byla tato třída, tím nižší byla průměrná inteligence jejich členů; dále, dle některých odhadů zasáhlo otroctví více než polovinu romské populace, předpokládá se, že otroctví má nepříznivý dopad na genofond zotročené populace. Otrokáři potřebují dobře manipulovatelné otroky a ti, kteří takoví nejsou, jsou likvidováni;
- Hypotéza negativní selekce – po celou známou historii Romů probíhala tzv. negativní selekce. Romové, kteří se blížili standardu většinových společenství, ve kterých žili, asimilovali – emigrovali z cikánství. Tyto asimilace ochuzovaly a dodnes ochuzují romský genetický fond.

3.5 Genetika

Uvádí se, že jednotlivé romské skupiny, migrující ve skupinách 50 – 300 osob, se po staletích od sebe liší více, než jednotlivé evropské národy. Tento stav je způsoben především:

- Genetickým driftem (změnami v genové frekvenci v malé populaci, vzhledem k náhodným fluktuacím);
- Efektem zakladatele – rozumí se založení nové populace několika málo jedinci, proto je vysoká pravděpodobnost častějšího výskytu jinak relativně vzácných genetických variant;
- Různým stupněm admixture s okolními populacemi – zhruba se dá určit dle barvy pokožky, čím světlejší, tím má jedinec více neromských genů. Nejčastěji k míšení genetické výbavy docházelo z těchto důvodů:
 - násilné sexuální styky (hlavně na Balkáně během otroctví);
 - smíšené sňatky;

- romská prostituce – ta nebyla původně pro Romy charakteristická, ve větší míře se vyskytla až v období první republiky, především ve větších městech.

3.6 Inbreeding

Problematika příbuzenských sňatků – u nás zřejmě tabu, dřívější československé a zahraniční výzkumy je potvrzují. Zkoumá se genealogicky a pomocí izonymie (počet izonymních manželství, těch, ve kterých měli partneři před svatbou stejné jméno).

Romská tradice zakazuje sňatky mezi nejbližšími příbuznými. U některých skupin Romů je přípustný mezi bratrancem a sestřenicí. Výjimečně je sňatek uzavřen v rozporu s romskou tradicí. Sociologickým aspektem pokrevních manželství může být zvyk platit za nevěstu – peníze pak zůstanou v příbuzenstvu.

3.7 Maturace

Zde jde o statistická data, která mohou vysvětlovat něco z psychologie Romů, nebudeme je rozebírat příliš podrobně,

- doba těhotenství – je kratší, nežli u neromů (dle neromských standardů jde o předčasné porody), nižší porodní váha romských dětí. Autor poznamenává, že je nižší pouze v poměru k neromským novorozencům;
- menstruace – začíná později, nežli u neromských dívek;
- výška – u dětí 6 – 14 let jsou romské děti ve všech věkových skupinách statisticky významně nižší;
- mortalita – vyšší, než v neromské populaci, kojenecká úmrtnost byla v roce 1985 dvojnásobná, nová data nejsou.

3.8 Reprodukční chování

- První pohlavní styk a frekvence – dle srbských statistik mají romské ženy ranější nástup sexuální aktivity (17,2 roku oproti 18.1) a zároveň vyšší frekvenci pohlavního styku (5,4x týdně oproti 2,5x u srbských dívek);
- Reprodukční období – delší, než u neromských žen;
- Intervaly mezi porody – jsou kratší, nežli u neromských žen, jedno romské přísloví praví: Žena je jako strom, musí rodit každý rok.
- Kontrola porodnosti – dle bulharských statistik pouze 2% romských žen používá antikoncepci a 4% mužů kondom. Nejčastější kontrolou porodnosti je potrat;
- Fertilita – přírůstek statisticky odpovídá hodnotám v rozvojových zemích. V bývalém Československu byl v letech 1970 – 1980 byl 4,5x vyšší, nežli u

obyvatelstva jako celku. Údaje z roku 2001 pro ČR – Romové 4,9%, úhrn obyvatelstva 2,1%.

- Věkový medián – (údaj, který rozděluje populaci na dvě stejné části) – u Romů 20 let, u úhrnu obyvatelstva 35,4 let;
- Sex-ratio – (index maskulinity – počet mužů na 100 žen) u Romů 105,2, u neromů 94,3 (vysvětluje se odlišnou věkovou strukturou, u neromské populace dožívá množství babiček).
- Sexuální zdrženlivost a kult nahoty:
V historii se zdůrazňují velice přísné sexuální normy – sex se prováděl výlučně v soukromí, děti nikdy neviděli rodiče nahé (v přírodě se koupali zásadně oblečení), cudnost je hodnota, incest nejvyšší hřích, vysoká hodnota panny jako nevěsty (bratr měl zodpovědnost za počestnost své sestry).
V současnosti mnoho z těchto norem již neplatí. Rodiče před dětmi nemají žádné tajnosti. Velký podíl romských dívek na prostituci.

3.9 Partnerské strategie

- Sňatky – zde záleží na zvyklostech jednotlivých skupin a rodů – někde se nevěsta kupuje, jinde dostává věno, jinde bez finančního vyrovnání, někde výměnou (bratr a sestra uzavírají sňatek se sourozenci z jiné rodiny), někde se vyžaduje nevěsta panna V Srbsku v roce 2004 byla cena panny 10 000 euro. Neplodnost ženy může být důvodem k rozvodu.
- Věk manželů – často se sňatky uzavírají v časném mládí, i v 13 – 15 letech, v Rumunsku nejsou výjimkou nevěsty 12leté. Další z Romských moudrostí říká: Posad' svou dceru na židli a pokud se jí nohy dotýkají země, je zralá na vdávání.
- Požadavky na muže – jak a kde – u olašských Romů se od muže očekává lstivost, muži nepracují, mají obchodní talent, fyzická práce je pro ně ponižující. Nese odpovědnost za chyby své ženy. Za ni zaplatí její rodině velké peníze a tu sumu pak musí manželka odpracovat, obvykle jako zlodějka.
- Požadavky na ženu – cení se, je-li jako ‚neromská holka‘ – ‚je bílá jako husa‘ znamená je hezká, cení se schopnost zpívat. U olašských Romů se od žen vyžadují tyto vlastnosti – dobrá matka, čistotnost, poctivost (věrnost), umění vařit a starat se o domácnost.
- Fenomén nevěry – nevěra je u mužů tolerována, u žen ne. Partner nevěrnou může zbít, potupně ostříhat, vyhnat z domu, uříznout jí kousek nosu, vezme jí

šperky. Milenec musí manželovi zaplatit za zneuctění. Vyhnaná žena se může znovu vdát – je více ceněna, má-li děti.

- Je-li muž nevěrný s neromkou, je z toho pouze hádka. Je-li nevěrný s Romkou, manželka milenku zmlátí, ostříhá ji, roztrhne na ní oblečení a přitom jí spílá a proklíná. Ostatní se nevměšují.

3.10 Výběr partnera a asimilace

- Chybí empirické údaje, nesystematická pozorování napovídají, že více smíšených párů je muž Rom a žena neromka. Výzkumy ukazují, že většinou asimilují muži;
- Sociální mobilita se dá očekávat spíše od romských mužů, mívají zpravidla i větší vzdělání, patrně i vyšší výdělků;
- Romské ženy otěhotní obvykle dříve, než neromské, tím se jejich šance na hypergamii snižují (hypergamie - tendence některých žen provdávát se za muže vyššího sociálně - ekonomického i vzdělanostního statusu než mají samy);
- - i když by tomu mělo být naopak, v romské populaci je hypotetický převis žen, ať již způsoben nižším sex ratiem, nebo nedostupností mužů z důvodu uvěznění.

3.11 Charakteristiky rodiny

Tradiční romská rodina byla výrazně patriarchální, ve všech typech rodin byl hlavou muž, byl svrchovaným pánem, mohl si dělat, co se mu zachce, žena měla podřadné postavení, muž ji mohl bít, být jí nevěrný, opustit ji.

3.12 Mužská a ženská práce

Většina autorů se shoduje, že již historicky je starost o obživu obvykle záležitostí žen:

- Štampach (1929) - „naplnění žaludku cikánského má na starosti žena, která žebřá, krade, hádá z ruky, z karet, čaruje. Muž se k žebrotě nesnižuje, nejspíše se stává zlodějem, nevynáší-li mu jeho řemeslo“
- Davidová (1965) - „ve velkém počtu rodin leží starost o obydlí, děti a často i obživu na romské ženě. Muž se často jen nečinně dívá, jak jeho žena získává obživu. Romové většinou své výplaty propijí a nestarají se o to, z čeho bude žít rodina“;

- Říčan (1998) - „muži vydělávali hudbou, případně nádenickou prací, větší část hmotné odpovědnosti za rodinu však nesly ženy. Málokdy se muži odhodlali vykonávat žádané špinavé pomocné práce, např. vyvážet žumpy.“

3.13 Intelligence

Výzkumy intelligence u Romů naráží na četná úskalí. Mezi psychology je notoricky známo, že většinu testů, které se osvědčily při zkoumání intelligence u probandů napříč národnostním spektrem, nelze u Romů použít, resp., že téměř ve všech Romové selhávají. Při hledání příčin se uvažovalo o mnoha faktorech, které k neúspěchu mohou vést – se špatnou znalostí řeči, s odlišným sociokulturním prostředím, s jiným žebříčkem hodnot (vzdělání není ceněno). Je asi nepochybné, že prostředí, v němž Romové již po staletí žijí, k rozvoji toho, co nejběžnější inteligenční testy měří, rozhodně nepřispívá.

Výzkumů, které se u nás zabývalo inteligencí Romů je málo, nejsou soustavné a nesnažily se zjistit (ale ani nemohly) pravou příčinu selhávání Romů v inteligenčních testech. Nelze tedy říci, zda jsou příčiny selhávání genetické, nebo zda má vinu vliv prostředí – nebo zda zde působí vlivy jiné (motivace, nedostatek soustavnosti, schopnost se soustředit).

3.14 Provozní intelligence

Literatura říká, že většina odborníků udává disproporce mezi poměrně dobrou, někdy až vynikající schopností Romů řešit přiměřené, běžné, praktické životní situace (hlavně v souvislosti s dosažením nějakého osobního prospěchu) a mezi abstraktním úsudkem, kde většinou selhávají. Téměř neřešitelný problém je motivovat Romy ke vzdělání. Hlubocký a Mathé (1992) postulovali tzv. „syndrom romsky disperzně sníženého intelektu“. Je to stav intelektu, který má ostrůvky mínusů různé hloubky, šířky a významu, ale jeho celková intelektová kapacita je v průměru podstatně vyšší, než jakou bychom odhadovali na základě těchto ostrůvků.

3.15 Osobnost

- základní složky romské psychologie:

1. archetypy romské mentality

prožívání času a prostoru - Romové nechápou čas jako lineární faktor, přecházející od minulosti k budoucnosti. Čas je dán pouze aktuálně prožívanou přítomností. Negativní stránkou této tendence je např. neodpovědnost;

preferování požitku – jde o základní romský mentální fenomén; nutnost prvotního uspokojování všech momentálních fyziologických, event. psychických potřeb (hladu, spánku, libida). Jde o jednoznačné preferování silného prožitku i za cenu vědomých ztrát v budoucnosti, možná i za cenu sebezničení;

negace individualismu – Individualistické vyniknutí, např. mimo rámec své rodiny, je pro Romy netypické, považují to za projev odvrácení od romství. Nemají proto potřebu naplňovat ryze osobní ambice např. profesním růstem: ‚Moje místo je tam, kde jsou moji lidé‘.

2. hodnotový systém

svobodný život – iluze bezstarostného života, vše, co ji podporuje, je hodnoceno pozitivně;

uznávání rodové tradice a hierarchie – protože se dodržují složité kastovní a rodové zvyklosti, nedochází v období dospívání k vyhocení konfliktů generačního rázu;

dědictví předků – sebedůvěra, plynoucí z vazeb na minulost!?!;

láska k dětem – počet dětí určuje míru rodové prestiže;

peníze jako základní prostředek k přežití – ne jejich shromažďování, ale prostředek k dosažení pocitu životního naplnění.

3. obranné mechanismy

mechanismus ukřivděnosti – vědomí křivdy, apriorní podezřívavost a odmítání jakýchkoli alternativních možností nápravy a pomoci;

mechanismus izolace – dobrovolná sociální separace a dobrovolné odmítání jakýchkoliv vzájemných nosných konfrontací a nutného sebepoznávání;

mechanismus ostré konfrontace – za jistého a jediného viníka všech příkoří je považován ‚gádžo‘, je to veřejný nepřítel a veškeré, i násilné prostředky k jeho zničení jsou legalizovány. Říčan (2000) uvádí, že podle bezpečnostní zprávy se Romové významně podíleli na extrémistické či rasově motivované trestné činnosti;

Důsledkem těchto mechanismů je – společenská rezignace, zahořklost, negace, nihilismus a hostilita.

Romskou identitu údajně tvoří nepsaný soubor zákonů, hodnot, které jsou univerzální a přijímají je všichni Romové (tzv. romipen). Obsahuje tzv. čačipen – pravda, právo, spravedlnost, skutečnost. Ovšem, chápání těchto pojmů Romy může být v ostrém protikladu k chápání neromy. Např. romské slovo ‚de man‘ znamená půjč, ale také dej, Proto Romové nečekají, že jim někdo půjčené (věc, peníze) vrátí – ale sami

nechápu, když ji někdo vrátit chce. Platí zásada solidarity - ‚dnes mám já, zítra budeš mít ty‘. Neexistuje, aby jeden člen komunity měl, a druhý ne.

4. temperament, agresivita a odlišnost ve stylu komunikace

- dle Olejára (1972) je velmi nápadnou složkou osobnosti tzv. zanedbaných Romů – výbušný temperament, tedy emocionalita, motilita, množství a bohatství citových projevů, citová vzrušivost až výbušnost neobvyklé hloubky, ale krátkého trvání, tendence k mimovolním motorickým reakcím a rychlému tempu. S dispozicí k afektům souvisí i sklon k depresivnímu ladění;

- romské děti jsou ve škole živější, temperamentnější, hůře se ukazují, hůře se dokáží soustředit, zvl. déleodobě. Potřebují častější přestávky, aby se mohli vybit;

- jsou bezprostřední, hlučné, hravé, rádi se vychloubají vším – věcmi, majetkem, ale také tím, co kdo z příbuzných ukradl, nebo jinak porušil ‚gádžo‘ zákon;

- okolo páté třídy začínají být děti vzpurné, ztrácí o školu zájem;

- romské děti jsou agresivnější;

- odlišnosti v komunikaci lze vysvětlit vlastnostmi temperamentu, uvedenými výše; tzv. cikánská hádavost – Romové často řeší svoje spory hlučně, padají nadávky, vidíme hrozná gesta – cesta k smíru bývá ale, dle neromského pohledu, překvapivě krátká a mírná;

- z téměř absolutní orientace na přítomnost, spojenou s minimálním zájmem o budoucnost plynou i další, negativní skutečnosti, jako že podléhají snaze atraktivním škodlivinám (alkohol, drogy, gamblerství, brakové mediální zábavě) – trh Romy devastuje fyzicky, ekonomicky, psychicky i morálně;

- nedokáží předvídatě hospodařit s peněžními prostředky – důsledek neschopnosti odložit uspokojení potřeby. Dny nadbytku se střídají s dny naprosté nouze;

- z toho plyne i jeden ze současných romských problémů – lichvářské půjčky, kdy roční úroky dosahují i několika set procent.

5. Odpovědnost

- typická je i nízká hladina odpovědnosti ke svému okolí – ignorují např. karanténu a tím dochází nezdědka k rozšiřování infekčních nemocí nejen po romské komunitě;

6. sebevědomí

- děti mají nízké sebevědomí i sebehodnocení;

- časté negativní chápání exteriorních znaků, nejhorší nadávky pro Romy jsou ty, které se týkají barvy;

- je otázkou, nakolik je hrdost na svůj původ u části Romů kompenzačním mechanismem;

7. hodnotové orientace - dle výzkumů Fischerové (1980):

1. peníze
2. dobře bydlet
3. slušně se oblékat
4. mít pěkné věci
5. dobré partnerské vztahy
6. mít děti a starat se o ně
7. komunita

Možné motivy tohoto pořadí hodnot odhaduje autorka na nedostatek doma, potřebu zvýšit si svůj statut. Dle jiných autorů, např. Říčan (2000) u velké části romské populace převládá orientace na pokleslý konzum.

8. simulace a lhavost

- lhavost jako typická vlastnost Romů je jedním z nejtrvalejších stereotypů neromů; shodují se na tom mnozí autoři. Jde o lhavost, spojenou s nespolehlivostí - ,téměř všeobecné, principiální nedodržování jakýchkoliv domluv a slibů‘;

- různí autoři uvádějí, že každý údaj, získaný mezi Romi je nutné mnohonásobně ověřovat, taktně a z různých aspektů;

- uváděna je neobyčejná schopnost fabulace; při šetření se doporučuje nedávat sice najevo pochybnosti, ale vše si znovu prověřit i po delší době;

- na chronickou lhavost si stěžují učitelé i sociální pracovníci; uvádí se že lhaní ,gádžům‘ je běžné i v situaci, kdy pro subjekt nemá lež žádný význam – možná jen pocit malého vítězství;

- Mathé (1992) uvádí rovněž časté simulace a agravace při psychologických a psychiatrických vyšetřeních – záměrné neoznačení správného řešení, tak i agravační projevy v kresleném projevu, jaké by neměly být ani při debilitě či imbecilitě, vyhýbací manévry při vyšetření (nedodržování tématu), neochota dát se poznat, výmluvy na duševní nebo tělesný stav.

3.16 Postavení romské komunity v majoritní společnosti, současná situace

Jak je již uvedeno na mnoha místech výše, romská komunita se nachází převážně na okraji společnosti sociálně i společensky. Její sociální exkluze je dána jednak stereotypy, sahajícími do historie a generačně se obnovujícími, jednak pro majoritní

společnost málo přijatelnými psychologickými ‚zvláštnostmi‘ romské osobnosti – viz výše. Otázkou je rovněž motivace samotných Romů ku ‚gádžovsky‘ definovanému začlenění. Překážkou asimilace je i vysoká nezaměstnanost Romů, která se však může vyřešit pouze snížením obecné míry nezaměstnanosti v ČR. V tomto směru asi nemohou pomoci žádné pochybné aktivity typu ‚pozitivní diskriminace‘.

Ku změně stereotypů majority nepomohou bohužel žádné politické ani jiné proklamace, ku změně může pomoci, či ji zajistit pouze romská minorita, samozřejmě za přispění majority. Víme, že za 1000 let se historické postavení Romů měnilo pouze nepatrně a v intencích politických, ekonomických a sociálních změn v celé společnosti.

3.17 Romové a vzdělání

Tato oblast je odborníky považována za hlavní kořen maladaptace Romů v majoritě a zároveň i za hlavní klíč k řešení romského etnika – vyrovnání životní a kulturní úrovně prostřednictvím obecného vzdělání.

Jde o nejspíše celosvětový problém a není známo, že by byl někde úspěšně vyřešen, ale asi ani úspěšně řešen. Vzdělání je základem pro další ekonomicko-socio-kulturní začlenění Romů do majority a obecně pro jejich život. Pro vzdělávání romských dětí je možná nejdůležitější postoj rodičů ku vzdělání – je-li negativní, nedá se téměř předpokládat, že děti budou mít motivaci a že ve škole uspějí.

3.18 Romové a nezaměstnanost

Obecně zaměstnanost a zvláště zaměstnatelnost souvisí úzce se vzděláním a kvalifikací jako s hlavními faktory. V dnešní době, kdy je nezaměstnanost v některých regionech i více než 20% - a shodou okolností v místech s nejpočetnější romskou populací – není s podivem, že nezaměstnanost Romů je velice vysoká. Výsledkem je ekonomická situace Romů, která vede k zločinnosti, sociálnímu vylučování..., bludný kruh se uzavírá.

4 Výsledky a diskuze

4.1 Ekonomické aspekty

Vzhledem k tomu, že Romové nejsou povinni udávat při sčítáních svou národnost (respektive národnost je věcí osobního cítění a v rámci statistického zjišťování má výhradně deklaratorní charakter) jako Romskou – často uvádějí jako svou národnost českou. Proto jsou čísla doplňována odhady počtů osob, které se k Romské národnosti nepřiznali, avšak fakticky k ní patří.

Ukázkou může být sčítání lidu (Český statistický úřad) v roce 2001 kdy se k Romské národnosti přihlásilo necelých 12 tisíc osob (podíl pouze 0,1% v národnostní struktuře všech obyvatel), což je ve srovnání trojnásobně nižší počet než který přineslo sčítání lidu v roce 1991. Uvedený údaj je odbornou veřejností považován za podhodnocený Hrubý odhad velikosti romské menšiny, publikovaný ve Zprávě o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001, zpracované Radou vlády pro národnostní menšiny, se pohybuje mezi 150 - 300 tisíci osob.

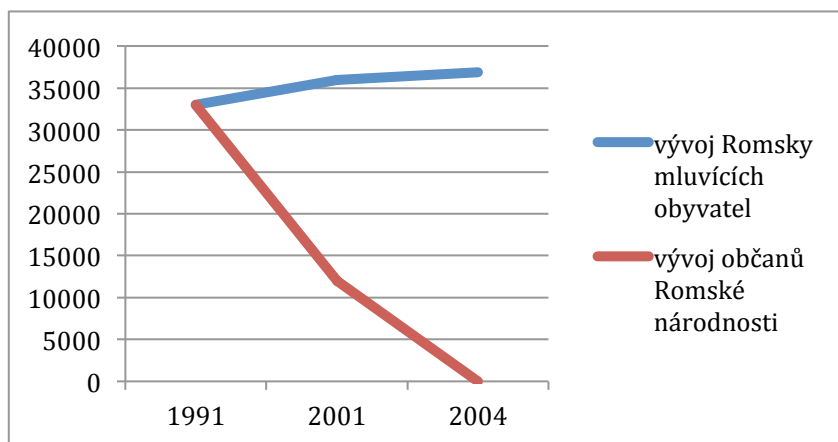
Zajímavé je také zjištění sčítání 2001, které ukázalo, že přestože se k Romské národnosti přihlásilo již zmiňovaných 12 tisíc osob, k Romštině jako svému mateřskému jazyku se přihlásilo zhruba třikrát více osob. Samostatně uvedlo romštinu jako mateřský jazyk více než 23 tisíc osob, v kombinaci s českým jazykem dalších téměř 13 tisíc osob.

Pokud by skutečně platil výsledek sčítání lidu, tedy že v roce 1991 žilo na území ČR 33000 Romů a o deset let později v roce 2001 bylo v ČR 12 000 Romů, pak by meziroční úbytek Romů na území ČR činil 2,1 tisíce, pokud by tento trend pokračoval pak by již dle regresní analýzy ke konci roku 2004 nebyl na území ČR jediný Rom.

Pokud však bereme v úvahu osoby, které uvedly Romštinu jako svůj rodný jazyk, nebo spolu v kombinaci s českým jazykem, což je dohromady 36000 romsky mluvících, trend bude opačný. V tomto případě by meziroční přírůstek mezi léty 1991 a 2001 činil 300 osob (viz graf č.1).

Je zcela jasné, že oba tyto údaje jsou zkreslené, nicméně jsou to faktické výsledky sčítání lidu.

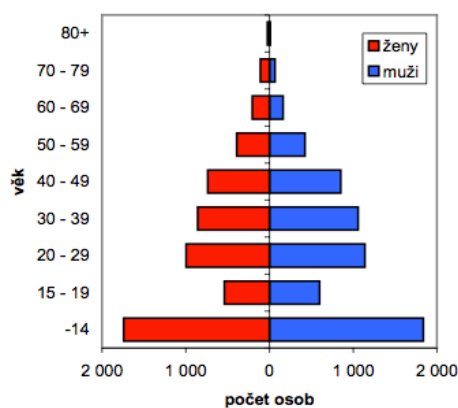
Graf č. 1.

Zdroj: Český statistický úřad

Graf č. 1 znázorňuje údaje vyplývající ze sčítání lidu z let 1991, 2001 a predikci přírůstku/úbytku do roku 2004.

Graf č. 2.

Zdroj: Český statistický úřad

Graf č. 2 znázorňuje obyvatelstvo hlásící se k romské národnosti podle pohlaví a věku k 1.3.2001.

Z grafu č. 2 vyplývá, že nejpočetnější skupinou, hlásící se k romské národnosti, jsou děti do 14 let, které mají podíl cca 31,5% z celkového přiznaného počtu 11745 osob. Ke

druhé skupině ve věku 15–19 se přiznalo výrazně méně osob a to cca 9,5%. Není jisté, čím je tento rozdíl mezi oběma skupinami způsoben. Další skupiny 20–29 tvoří cca 18%, 30-39 let cca 16%, 40–49 let cca 14,5%, 50–59 let cca 8%, a nad 60 let celkově 2,5%.

Romská národnostní menšina má hodnoty u většiny charakteristik výrazně odlišné od průměru republiky i od jiných národnostních menšin, např. velmi nízký podíl osob ve věku 60 a více let a vyšší počet narozených dětí.

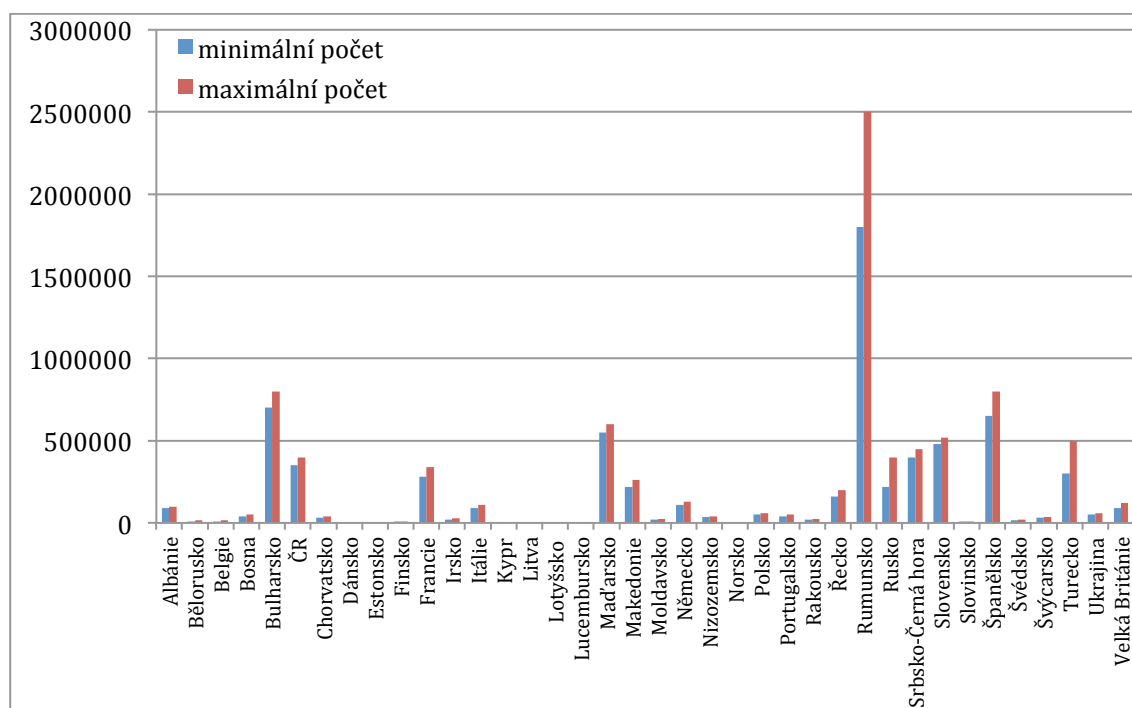
Každý výklad tohoto grafu však může být falešný, vzhledem k tomu, že odhadovaný počet Romů v ČR je cca 350 – 400 000, přičemž uvedený graf č. 2 tvoří cca 2,5% z tohoto počtu.

4.2 Romové v ČR – odhadovaný stav

Faktická čísla romské populace na území jakéhokoliv státu nejsou známa, buď z důvodu že se sami cítí být Čechy, nebo se obávají poskytnutí těchto údajů z důvodů diskriminace.

Pro přehlednost a možnost porovnání přidávám graf č. 3 ukazující celkové odhadované stavy romské populace na území Evropy.

Graf č. 3.

Zdroj: European Roma Rights Centre (číselná tabulka viz příloha č. 2)

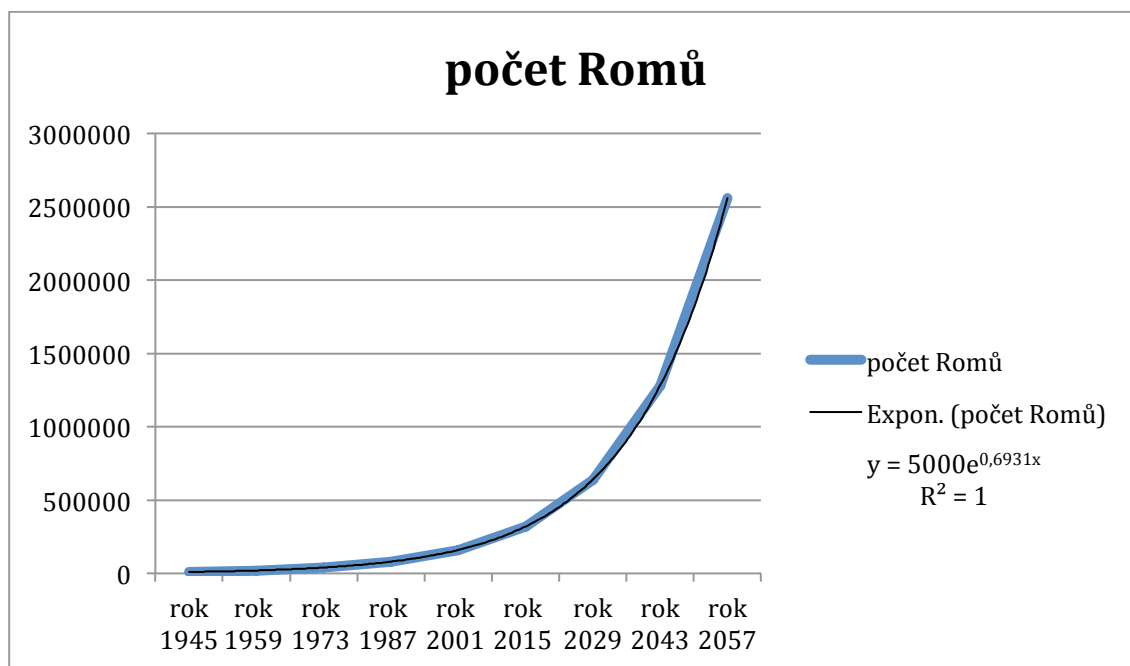
Na grafu č. 3 je odhadovaný absolutní počet Romů v jednotlivých zemích. Graf následkem velkého množství dat nepřihlíží k množství obyvatel. Nejvíce Romů v procentech k celkové populaci země je v Makedonii (13%), Rumunsku (11,6%), následuje Bulharsko (11%), na čtvrtém místě Slovensko (9,5%) dále Maďarsko (6%), Srbsko a Černá hora (5,6%), ČR (3,8%). Percentuální poměr je počítán dle maximálního stavu, uvedeného v tabulce (příloha č. 2).

Přerovské noviny uvádí stav Romské populace u nás po 2. světové válce:

rok 1945 - 10 000 Romů
 rok 1959 - 20 000 Romů
 rok 1973 - 40 000 Romů
 rok 1987 - 80 000 Romů
 rok 2001 - 160 000 Romů
 rok 2015 - 320 000 Romů

Z tohoto trendu, který počítá s tím, že se romská populace každých 14 let zdvojnásobí, lze vyvodit i prognózu do dalších let. Viz následující graf.

Graf č. 4.

Zdroj: Graf vlastní, základní data Přerovské noviny

Data Přerovských novin jsou nejspíše odhadovaná, i když počáteční i konečný počet zhruba odpovídá i ostatním odhadům počtu romského obyvatelstva v ČR. Z grafu rovněž vyplývá neuvěřitelná romská natalita (pro názornost lze uvést, že v Evropě v roce 1900 bylo 408 miliónů obyvatel a v roce 2007 700 mil. obyvatel). Při rychlosti romské natality by v Evropě v roce 2007 bylo cca 35 miliard obyvatel.

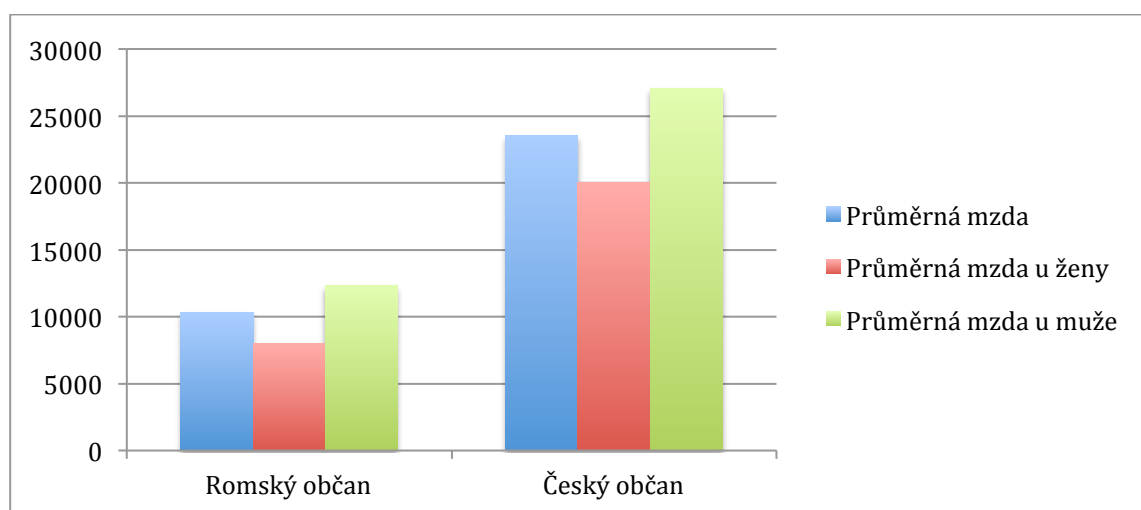
4.3 Ekonomický pohled

Ze zprávy Světové banky z roku 2009, kterou vypracoval pro Česko Christian Bodewig vyplývá, že ČR přišla za rok 2008 kvůli vyšší nezaměstnanosti a nižším mzdám mezi sociálně vyloučenými Romy o 6,2 miliardy přímých rozpočtových nákladů. Tato částka je však udávána jako spodní hranice odhadů, což znamená že skutečná částka může být i podstatně vyšší.

V roce 2008 byla průměrná mzda v ČR 24 604 korun, Romové však, pokud našli práci, si vydělali v průměru pouze 10 300 korun (romský muž 12 300, romská žena 8020), což se téměř rovnalo české minimální mzdě v tomto roce. Ve zprávě je také uvedeno, že průměrný romský občan odvede průměrně na daních o 6 472 korun méně než průměrný Čech (viz graf č. 5).

Ve zprávě je počítáno s 50 000 sociálně vyloučenými občany. Při přepočtu ztráty 6,2 miliardy korun na 50 000 občanů to znamená, že každému jednomu sociálně vyloučenému občanu připadá na vrub ročně 124 000 korun ztráty státního rozpočtu.

Graf č. 5.

Zdroj: graf vlastní, Údaje: zpráva Světové banky 2008

4.4 Vlastní šetření

Z celé práce dosud plyne, že relevantní odpovědi s návratností dotazníků nelze získat z romské komunity – z důvodů, které jsou v této práci popsány. Anketa je tudíž aplikována pouze na majoritní skupině obyvatelstva a lze předpokládat, že z většího počtu respondentů lze získat výsledky, které by mohly napovědět, jak dále postupovat v integraci této skupiny. Je jasné, že bez aktivního přispění pokud možno co největšího počtu členů majority není možné dosáhnout úspěšné integrace romské minority do naší společnosti.

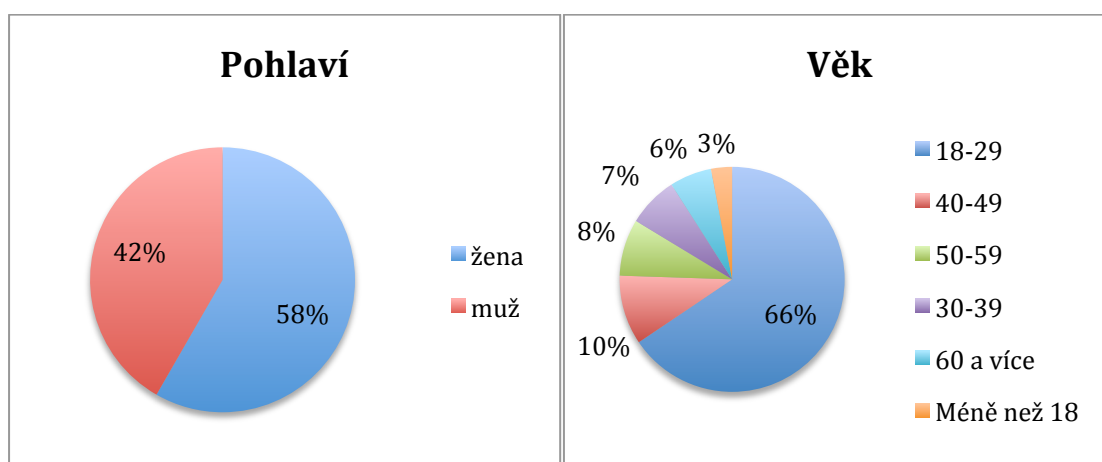
Řízený dotazník byl šířen pomocí internetové databáze dotazníků www.vyplnto.cz, respondenty tedy je široká veřejnost s možností přístupu na internet. Lze předpokládat, že takto získané údaje jsou relevantní a důvěryhodné, je velice pravděpodobné, že tímto způsobem dotazování lze získat pravdivější odpovědi, než při případném osobním dotazování.

Průzkum probíhal v rozmezí 01. 12. 2011 - 20. 12. 2011. Odpovědělo celkem 331 respondentů. Dotazník se skládal ze 17-ti návodných otázek, průměrný čas strávený nad dotazníkem byl 00:05:23 minuty a návratnost dosahovala 83,8%.

Z těchto 331 respondentů bylo 42% (138) mužského pohlaví a 58% (193) pohlaví ženského. Věk respondentů byl rozdělen do kategorií „Méně než 18“ (3%), „18-29“ (66%), „30-39“ (7%), „40-49“ (10%), „50-59“ (8%) a „60 a více“ (6%). Pro přehlednost rozdělení v grafech.

Dotazník viz příloha 3.

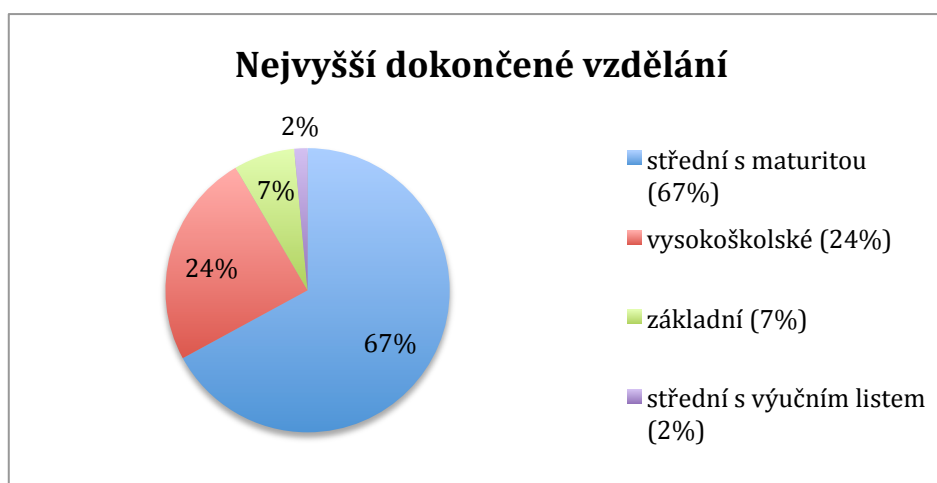
Graf č. 6 a 7.

Zdroj: vlastní šetření

Největší procento zastoupení mají občané ve věku 18-29 let, tuto skutečnost je nejspíše způsobena internetovou formou šíření dotazníku a souvisí s věkovou skladbou internetových uživatelů.

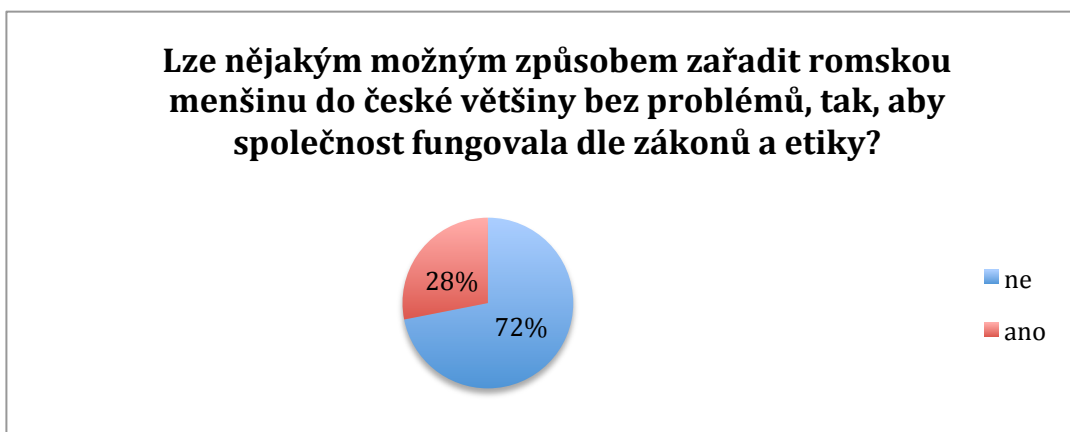
Graf č. 8.

Zdroj: vlastní šetření

Nejčastěji dotazník vyplňují lidé s nejvyšším dokončeným vzděláním „střední s maturitou (67%)“ což je z celkového počtu respondentů 222 osob. Tento vyšší jev je opět přikládán skladbě uživatelů portálu vyplnto.cz.

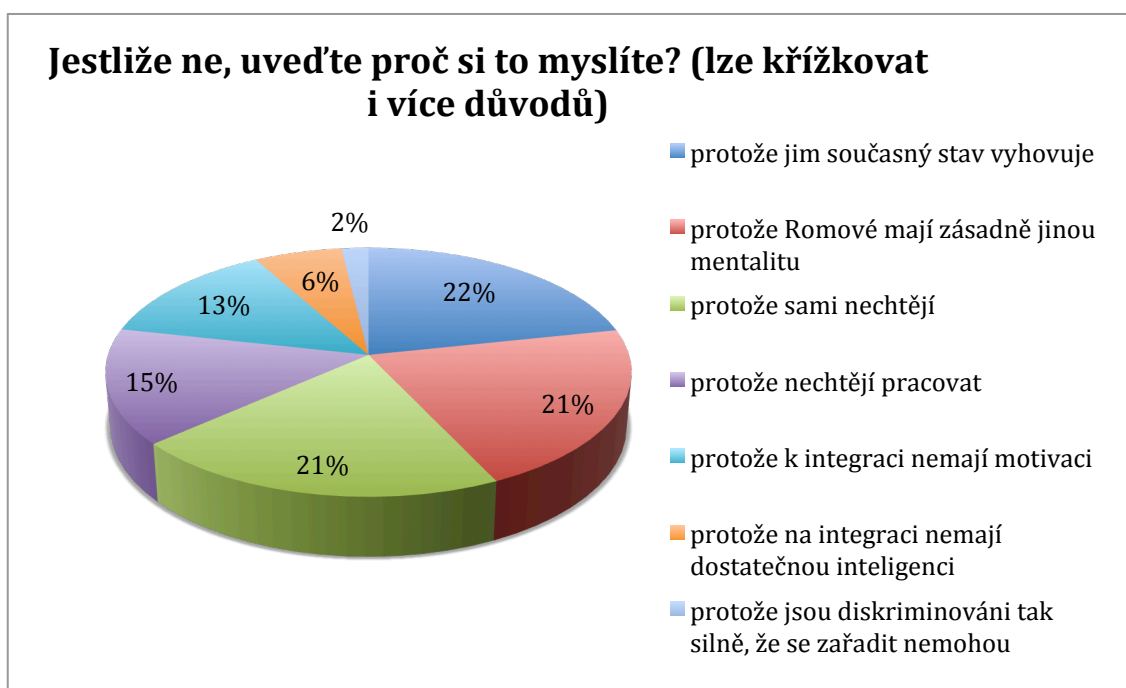
Graf č. 9.

Zdroj: vlastní šetření

Zde zřejmě funguje již únava z neustále se opakujících afér, která již vytvořila silný stereotyp.

Graf č. 10.

Zdroj: vlastní šetření

Odovědi - Protože k integraci nemají motivaci, protože sami nechtějí a protože jim současný stav vyhovuje jsou v podstatě stejné a tvoří dohromady 56%. Plyne z toho přesvědčení většiny respondentů o marné snaze majority k integraci Romů.

U této otázky byla možnost i doplnění vlastního názoru na způsob/důvod jak/proč nemohou být zařazeni do většinové společnosti. Jednotlivé odpovědi jsou uvedeny dále, některé mohou být rasistické či přímo nesnášenlivé, ale nelze tyto údaje úmyslně zamlčovat.

- protože nemají důvod pracovat, když na sociálních dávkách pobírají více
- protože je v tom legislativa silně podporuje
- příčiny jsou v násilném zpřetrhání rodinných pout
- Cikáni nemají mezi sebou přirozené autority minulosti
- vzorem jsou jim pasáci, lichváři..
- drobné přestupky nikdo neřeší, nechce si spálit prsty
- neuznávají jiné autority než z vlastních řad
- většinou v zaměstnání dlouho nesetrvají
- integrovali se ti, co zde byli od padesátých let
- protože diskriminováni jsme my, bílí
- plyn
- proč by to vůbec měli dělat?
- naší kulturu ovládají silné stereotypy vůči Romům
- protože jsou vychcaný a makat se jim nikdy chtít nebude
- jsou „jiným národem“ a vždy budou
- protože jsou to cigáni
- nechtějí se vzdělávat, nic neumí a nikdo je nezaměstná
- ať táhnou tam odkud přišli

Graf č. 11.

Zdroj: vlastní šetření

Zde bohužel oficiální statistiky neexistují, statistiky kriminality podle etnicity podezřelých se nevedou již od devadesátých let, mínění majority je však vyjádřeno jasně.

Přestože se již nadále nesmějí tyto statistiky o kriminalitě v zavislosti na etnické příslušnosti vést, státní úředníci, média i veřejné mínění žije v představě o vysoké kriminalitě Romů. Zástupci romských organizací, kteří tento problém uznávají, zároveň poukazují na to, že vzniká v důsledku nižšího sociálního a ekonomického statusu Romů, a v žádném případě se proto nejedná o predisposici k páčání trestných činnů, jak se často mnozí domnívají. Navíc upozorňují na to, že média v České republice často Romy ukazují velmi jednostranně - jako zloděje, žebráky nebo překupníky.

Graf č. 12.

Zdroj: vlastní šetření

Pozitivní diskriminace sice poměrně jasně odmítnuta, avšak 27% pro ni je zřejmě důvodem k zamyšlení. Tito respondenti v pozitivní diskriminaci zřejmě vidí dlouhodobý motivační prostředek který by mohl Romy přinutit k vyvíjení úsilí v dosažení nějakých cílů.

Ve společnosti ale vládne i názor, který vidí pozitivní diskriminaci Romů jako zbytečné vyvolávání napětí a nepřinášející výsledky.

Graf č. 13.

Zdroj: vlastní šetření

Zde je statistika jasná, rozhodující je rodinná výchova. Jelikož ale napřed musí být vychována rodina aby mohla sama vychovávat, má pravdu Dědič (1985), že integrace se může protáhnout na několik generací.

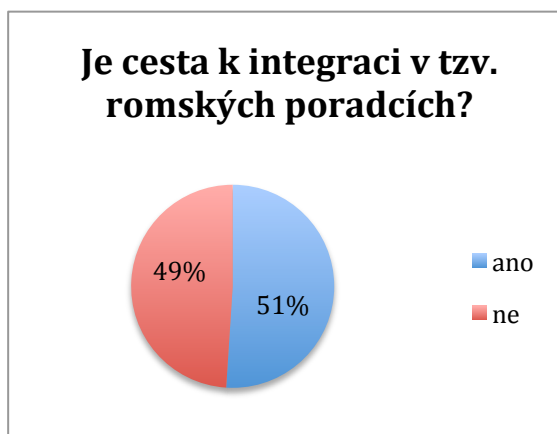
Graf č. 14.

Zdroj: vlastní šetření

Opět přesvědčivá odpověď. Škola má bezpochyby důležitou výchovnou funkci, nemůže však být sama (bez rodiny) hlavní integrační silou.

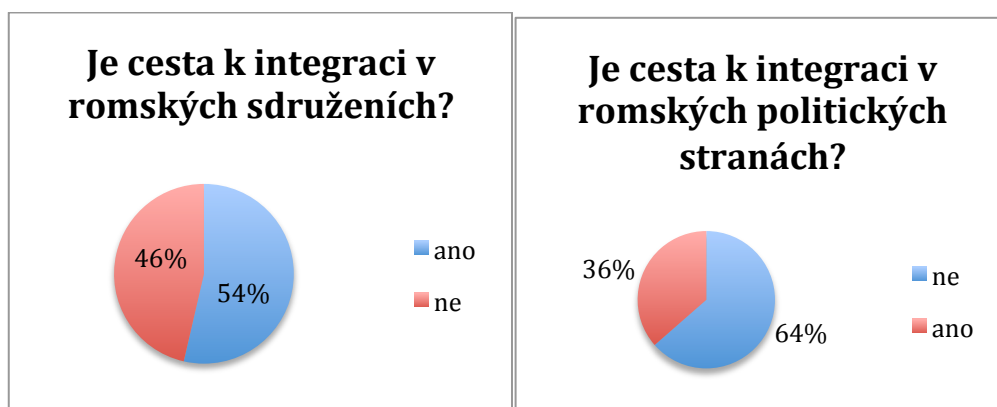
Graf č. 15.

Zdroj: vlastní šetření

Nejednoznačné, zde asi velice záleží na kvalitách a autoritě poradců nejen u žáků, ale hlavně asi u rodičů.

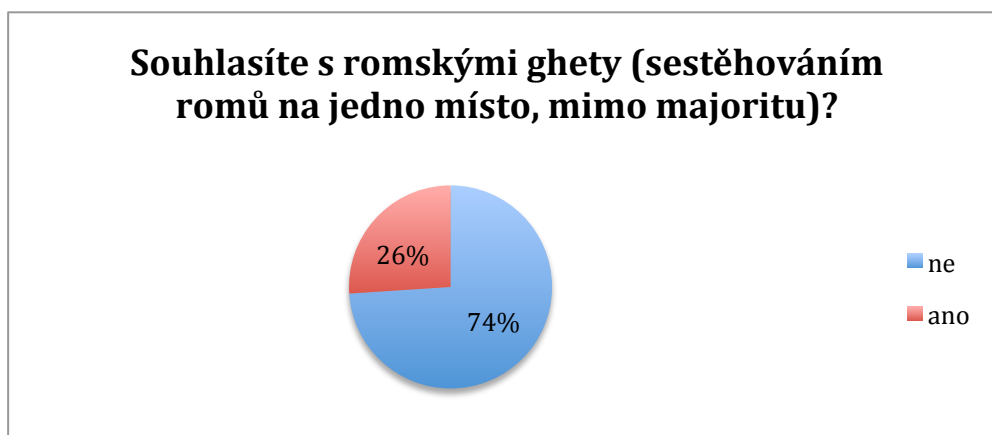
Graf č. 16 a 17.

Zdroj: vlastní šetření

Romská sdružení jako zájmové organizace dopadla lehce lépe, nežli politické strany. Nelze se však divit nedůvěře majority k romským politickým stranám, po tolika aférách, vznikách a rozpadech těchto stran.

Graf č. 18.

Zdroj: vlastní šetření

Téměř přesvědčivý výsledek. Majorita vidí např. na výsledku historické akce Chánov neúspěch této metody, která rozhodně k integraci nevedla.

Zajímavé také je, kde se v současnosti tato gheta berou. Zíma (2011) uvádí, že to nejsou akce státních organizací, ale klasických developerů, ti si jednoduše vytipují problémové sídliště, nejlépe ve velkém městě jako je Praha, takové, ze kterého je možná dobrá dostupnost do centra. Začnou jednat s majiteli těchto nemovitostí, pokud je toto sídliště okupováno neplatiči, nepřizpůsobivými, vládne zde vysoká kriminalita a celé čtvrti patří místním radnicím, které si s těmito obyvateli neví rady, bývá cena velmi nízká.

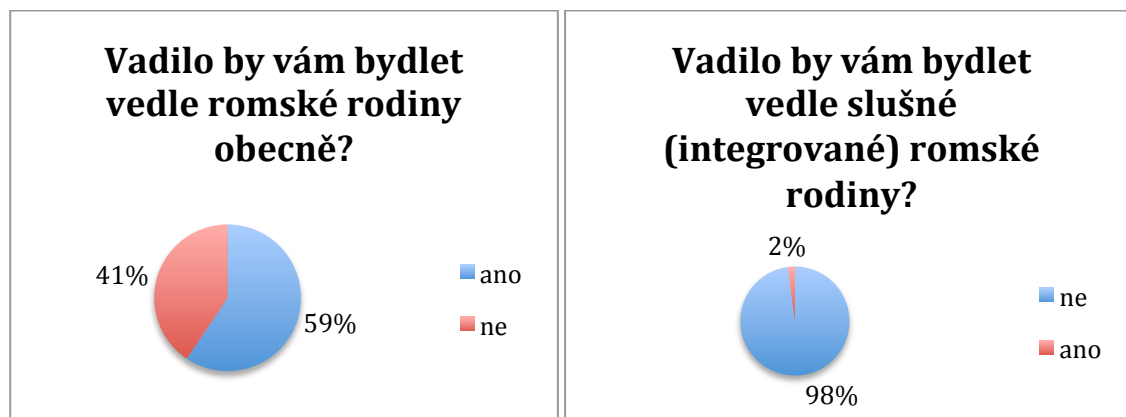
V těchto lokalitách se dá očekávat signifikantní nárůst cen nemovitostí poté, co bude dosaženo vystěhování těchto nepřizpůsobivých - Romů do jiných lokalit. Jinými slovy, v těchto sídlištích žijí desítky tisíc Romů a ti musejí někam jít, aby uvolnili prostor developerským projektům. Překvapivé je zejména to, že jdou naprosto dobrovolně nebo jen s nepříliš vysokým příspěvkem na přestěhování.

V městských oblastech jako jsou Praha, kde je dostatek pracovních příležitostí, musí jednou za půl roku absolvovat "pokous o zaměstnání" aby mohli dál pobírat sociální dávky.

Na druhé straně, pokud se vystěhují do nějakého regionu, kde je nedostatek pracovních míst, úřady práce nemohou požadovat, aby chodili na předem domluvené pohovory, protože prostě nemají poptávku.

Jako bonus ještě získají po přestěhování do těchto lokalit nižší ceny zboží, které jsou v Praze obvykle vyšší a nepořídí si za stejný obnos soc. dávek tolik věcí.

Graf č. 19 a 20.

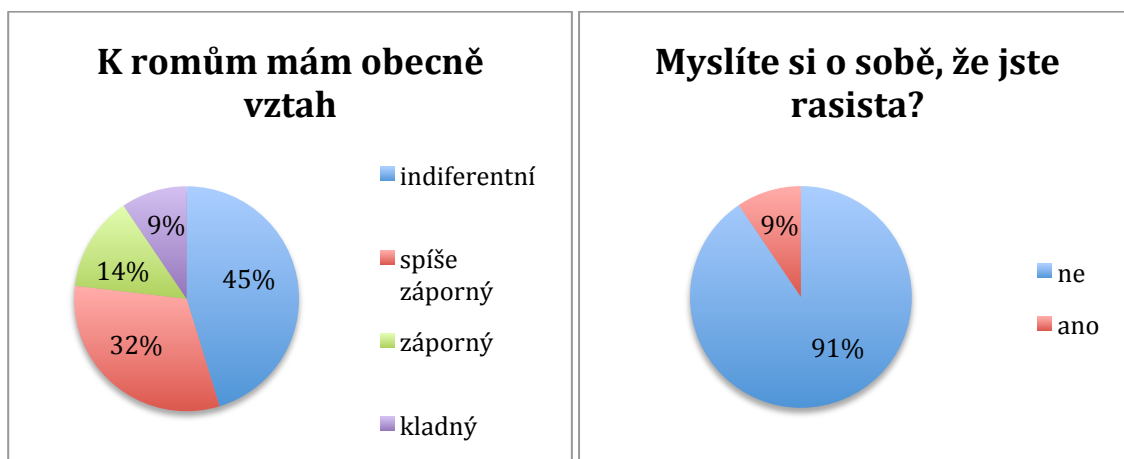
Zdroj: vlastní šetření

Výsledek poměrně nečekaný v tom směru, že 41% respondentů nemá žádný negativní stereotyp vůči soužití s Romy. Očekávan byl daleko větší počet odpovědí „ano“.

Agentura Reuters v roce 2008 uvádí, že 79 procent Čechů nechce za sousedy Romy, což by mohlo znamenat, že se tyto stereotypy opravdu zmenšují.

Nehledě k výsledku poslední otázky dotazníku z těchto odpovědí plyne, že majorita není rasistická. Otázkou však zůstává, nakolik by jim to skutečně nevadilo.

Graf 21 a 22.

Zdroj: vlastní šetření

První graf ukazuje, že 46% respondentů má spíše, nebo zcela záporný vztah k Romům. Tento výsledek je opět poměrně neočekávaný, spolu s indiferentním postojem to tvoří 91%. Kladný vztah má 9% - je to vzhledem k náladám v majoritě hodně, nebo málo?

Velice přesvědčivý výsledek vykazuje graf druhý. Je však s podivem, že by s integrovanou romskou rodinou nevedilo sousedit 7% z přiznaných rasistů.

Lze téměř však s jistotou říci, že kdyby bylo mezi majoritou pouze 9% rasistů, byl by to dobrý předpoklad pro další dlouhou pouť za integrací Romů i jiných minorit.

5 Závěr

Majorita chce již tisíc let aby byli Romové jako my, většinové obyvatelstvo. Chce, aby se stejně chovali, stejně se oblékali, stejně bydleli, dodržovali stejné hygienické zásady, aby stejně usilovně pracovali a učili se, zkrátka, aby byli stejně neproblémoví (nebo stejně problémoví), jako majorita, gádžové.

Co si však přejí Romové, to je i přes všechny výzkumy a přes všechny romské politické i jiné organizace stále otázkou. Nikdo neví, zda vůbec sami chtějí být jako majorita. K zamyšlení také zůstává, zda vůbec většinová společnost má právo předělat je k obrazu svému proti jejich vůli – i když je majorita přesvědčena, že je to tak správné.

Majorita si myslí, že jsou jiní. Že mají jiný hodnotový žebříček, že je mezi nimi vysoká nezaměstnanost, že mají vyšší kriminalitu, že máme dojem, že je všechny platíme ze svých daní.

Společnost musí Romy učit tak, aby se učit chtěli, musí se snažit, ne je převychovat, předělat, ale pomoci jim se vychovávat tak, aby sami pochopili, že vzdělání je přední hodnotou i vlastně dle jejich hierarchie – protože v konečném efektu je hlavně ekonomicky efektivní. Musí jim nabídnout morálku, která je nakonec rovněž i ekonomicky výhodná (jsi-li ve vězení, nejen že ti utíkají peníze, ale i většina z běžných každodenních radostí, které mají nejen Romové tak rádi).

Je nutno se k nim chovat jako k občanům tohoto státu. Stejná práva, stejné povinnosti – ale navíc, protože jako majorita chceme, aby se asimilovali (integrovali, včlenili, neodlišovali se negativně), musí se to dělat způsobem, který bude pro Romy přijatelný a hodný vyspělé majoritní společnosti. Romové musí sami pochopit, že chovat se podle zákona a vžitých mravů je efektivní i ekonomicky.

To vše potvrzují i výsledky ankety: lidé obecně jsou přesvědčeni, že nejsou rasisté, že jim jenom vadí nepřizpůsobivost, že by jim vůbec nevadilo žít vedle integrované romské rodiny, že je nutno pro ně něco dělat, ale že oni také sami musí chtít. Zároveň jsou ale přesvědčeni, že oni sami, i jejich organizace a politické strany, se moc nesnaží.

98% respondentů dotazníkové akce by bez problémů mělo za sousedy romskou rodinu. Musela by to ale být rodina integrovaná do majority sociálně i ekonomicky. Je téměř jisté, že v našich sociokulturních podmínkách může být zákoně (legálně) ekonomicky úspěšná pouze do majoritní společnosti plně integrovaná romská rodina, či jednotlivec. To je důvod, proč se tato práce (možná na první pohled nelogicky) zaměřuje na sociální integraci Romů. Ta je v tomto případě nezbytným startem k ekonomické stabilitě. Zákoně ekonomicky úspěšná romská rodina musí být za současných poměrů v Čechách do majoritní společnosti sociálně integrovaná a naopak – nebude-li integrovaná sociálně, majoritní společnost ji nepřijme, nedovolí úspěšnost ekonomickou. Samozřejmě zde není zmínka o někdy i značných majetcích, nabytých zločinem.

Je ale nutno si uvědomit, že snaha po integraci Romů nebude úspěšná ihned, že to nebude dle našeho očekávání ani dnes, ani zítra a dokonce asi ani pozítří. Cesta k integraci bude dlouhá možná i několik generací a bude asi i finančně hodně náročná – ale v dlouhodobém horizontu se jistě vyplatí.

Chceme-li, aby naše práce byla efektivní, je nutné vycházet z prokázaných, objektivně zjištěných faktů. Pro příklad – pokud jsou romské děti stejně schopné učit se jako děti majoritní společnosti a přesto jsou ve škole méně úspěšné, je problém nejspíše v motivaci a musíme se podle toho zařídit. Je-li jejich školní neúspěšností vinna špatná znalost českého jazyka, jde o zcela jiný problém a musíme jej řešit nejspíše předškolní výukou. Je-li však pravda, že romské děti mají obecně v průměru nižší inteligenční předpoklady, jde o problém opět úplně jiný a s jinými způsoby řešení.

Novotný (1997), náměstek ředitele Městské policie v Ústí nad Labem má s ústeckými Romy velkou a dlouholetou zkušenost.

Závěr jeho práce zní: „Výsledky mé práce... Ukazují, jak velký úkol a problém před námi ještě leží. Za posledních 45 let se dokázalo pouze to, že vlivem násilné asimilace a integrace je dost takových Cikánů či Romů, kteří se za svůj původ stydí a po obrození identity své etnické skupiny netouží. Cesta lepšího soužití je cestou řešení národnostní otázky Romů a uznání všech jejich práv ale i povinností. Romové, jako svébytná etnická menšina, jejíž početnost bude s ohledem na demografický vývoj do budoucna stále vyšší, mají stále relativně velmi nízkou životní úroveň. S ohledem na stupeň vzdělání a kvalifikace postihnou sociální důsledky ekonomické reformy

podstatně výrazněji romskou než ostatní složky naší společnosti. Dojde tak k sociálnímu rozpadu, jehož projevem bude konzervace zaostalosti a bídy, nezaměstnanost a závislost na finančních podporách a sociální péči. To vše může vést k adekvátnímu růstu parazitismu a kriminality, stejně jako k prohlubování sociální distance a rasové předpojatosti.“

I s přihlédnutím ke všemu výše uvedenému je nutno říci (v souladu s Novotným), že Romům je zapotřebí v jejich integraci do většinové společnosti pomoci jak to jen bude možné. Musí se tak stát za podmínky dodržování stejného, rovného a nediskriminačního přístupu. Zvýhodňovat Romy lze jen při řešení problémů, plynoucích z ‚romství‘, tedy z toho, co gádžové nazývají ‚romskou povahou‘. Potřeba a nutnost a důvod pomoci při integraci je nejlépe vyjádřena slovy pedagoga Miroslava Dědiče (1985), který desítky let učil na rómské škole a tvoří motto k zapamatování a jako majorita bychom je měli mít stále na mysli a řídit se jimi:

„Problém spočívá v tom, že přerod Romů trvá teprve 50 let. Všechny ostatní národnosti se vzdělávaly celá staletí. Chtěl bych připomenout, že i český národ se od doby národního obrození přerodil a stal se z negramotného národa, ten přerod ale trval oněch dvě stě let. Romům, kteří se začali víceméně přizpůsobovat kulturním požadavkům současnosti, to také bude nějaký čas trvat a nebude to možné, aby se to stalo během jedné generace.“

Úplně na závěr: Ekonomická úspěšnost a stabilita Romů souvisí velice těsně s jejich integrací do majoritní společnosti a tato cesta může být úspěšná pouze v případě naplnění dvou základních předpokladů:

- **že Romové sami budou chtít;**
- **že budou na své cestě za integrací aktivně spolupracovat a pomáhat všem, kteří jim chtějí upřímně pomoci – ale že si také budou pomáhat sami vlastními silami.**

6 Seznam použitých zdrojů

- BAKALÁŘ, Petr. Tabu v sociálních vědách. Praha: Votobia, 2003. 343 s. ISBN 80-7220-135-2.
- BAKALÁŘ, Petr. Psychologie romů. Praha: Votobia, 2004. 179 s. ISBN 80-86103-59-5
- DANIEL, Bartoloměj. Dějiny Romů. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1994. 199 s. ISBN 80-7028-141-3
- DAVIDOVÁ, Eva. Romano drom – Cesty Romů 1945-1990. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995. 245 s. ISBN 80-7067-533-8
- DĚDIČ, Miroslav. Škola bez kázně. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1985. 222 s. ISBN 80-7194-590-0
- FRASER, August. Cikáni. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 254 s. ISBN 80-7106-212-X
- FERJENČÍK, Ján. Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-367-6
- GRAHAM, John, BENNET, Trevor. Strategie prevence kriminality v Evropě a Severní Americe. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. 215 s. ISBN 80-7338-026-9
- HLUBUCKÝ, Pavel. Hlubuckého úvod do psychiatrické romologie, sestavil R. Mathé. Nové Zámky: Psychoprof, 1992. 196 s. ISBN 80-968798-8-3
- HORVÁTHOVÁ, J. Základní informace o dějinách a kultuře Romů. Praha: MŠMT, 1998. 51 s. ISBN 978-80-87313-02-2
- CHALOUPKOVÁ, Zdena. Současnost a romská populace. Bratislava: Výskumný ústav práce a sociálních vecí, 1991. 30 s. ISBN 978-80-8085825-4
- KLÍMA, P. Poznámky k vývoji, výchově a vzdělávání romského dítěte. Praha: Univerzita Karlova, 1988. ISBN 80-8068-356-5
- KUŽEL, Stanislav. Terénní výzkum integrace a segregace. Sborník. Praha: Cargo Publishers, 2000. 315 s. ISBN 80-238-6041-0
- KOČÍ, B. Malý slovník naučný. 1. díl. Praha: Kočí, 1925. 2000 s. ISBN 80-86862-31-3
- Kolektiv autorů. Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999. ISBN 80-902555-2-3
- MANN, Arne B. - Neznámi Rómovia. Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1992. 408 s. ISBN 80-7239-099-6
- NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Pedagogická

fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1993. 99 s. ISBN 80-7067-952-2

NOVOTNÝ, Jan. Vliv školy a mimoškolní činnosti na romskou kriminalitu. Ústí nad Labem, 1997. Bakalářská práce (Bc.), Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ekonomická fakulta, 1997-06-01.

RHEINHEIMER, Martin. Chudáci, žebráci a vaganti, Lidé na okraji společnosti 1450-1850. Praha: Vyšehrad, 2003. 187 s. ISBN 80-7220-180-8

ŘÍČAN, Pavel. S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. 1. Vydání. Praha: Portál, 1998. 143 s. ISBN 978-80-7367-312-3

BODEWIG, Christian. Barriers to Roma employment in the Czech Republic. [on-line]. Document of the World Bank, 2008-11-21. 137 s. (PDF). [cit. 2012-03-25]. Dostupný z WWW: http://siteresources.worldbank.org/CZ_Roma_Employment

Neúprosná statistika [on-line]. Přerov: Přerovské noviny, 2011-11-20. (PHP). [cit. 2012-03-25]. Dostupný z WWW: <http://www.prerovskenoviny.eu/prerov/nazory.php?id=9750>

ZÍMA, Jan. Jak podnikatelé zakládají romská ghetta a politici nic neudělají [on-line]. Praha: Mladá fronta Dnes, 2011-09-08. (PHP). [cit. 2012-03-25]. Dostupný z WWW: <http://janzima.blog.idnes.cz/c/214028/Jak-podnikatele-zakladaji-romska-ghetta-a-politici-nic-neudelaji.html>

7 Seznam příloh

Příloha 1	Historie Romů v českých a slovenských zemích
Příloha 2.....	Číselné podklady ke grafu č. 3
Příloha 3.....	Dotazník

Příloha 1:

Historie Romů v českých a slovenských zemích

Absence vlastní psané historie Romů nutí české i zahraniční romisty obracet se k dostupným historickým pramenům, k dobovým kronikářům, a pátrat tak po jednotlivých poznámkách, které nám zanechali. Lze proto usoudit, že ne vždy se jedná o úplné, natož objektivní a nezaujaté zprávy. Dozvídáme se především o tom, jak Romy vnímala majoritní společnost a bohužel, jak je však dodnes zvykem, jen velmi málo o tom, jak majoritní společnost vnímali Romové samotní.

Za první zmínku o Romech na našem území se často vydává kapitola z kroniky tak řečeného Dalimila nazvaná "O Kartasiech pohanských" (Dalimil: Česká kronika, vydává Jan Laichter, redakcí Václava Tille, v Praze 1920):

"Leta od narození Jezu Krista milostivého
tisícího dvoustého čtyřicátého druhého,
kartasi chodili,
tatarští zvědové byli.

Na pět set těch lidí šlo
a takové jich chování bylo.
Kloboučky velmi vysoké měli,
roucho krátké a tobolky nosili;
Všichni v spodcích chodili,

Holi dlouhé v rukou drželi.
Když pítí chtěli, s břehu nakloňmo pivali,
když chleba prosili, "kartas boh" tak mluvivali:
proto jim kartasi říkali....

Vladislav Vančura v Obrazech z dějin národa českého o pravém významu této zprávy nikterak nepochybuje a staví se tak všeobecně akceptované domněnce o tom, že Romové byli tureckými vyzvědači: "Je čas říci, že tehdy utíkal před mongolským vojskem v tlupách lid, kterému bylo dáno jméno kartasi a to jest cikáni. Mongolská hrubost naháněla cikánům nesmírný strach. I utíkali, hnali se jako laní stádo,..a

snášeli strašný hlad. ... Tu říkali vkládající v svá slova všechnu naději žebráků: "Kartas boh! Kartas boh!" A to jest: hladovíme!" (Vladislav Vančura, Obrazy z dějin národa českého, Družstevní práce, Praha 1946) .

Zda se však skutečně jednalo o Romy, které obyvatelé mylně považovali za tatarské vyzvědače, či zda jde spíše o zbožné přání romistů, zůstává dodnes otevřenou otázkou. Způsob oblečení zde bohužel nesvědčí ani pro ani proti. Z jazykového hlediska nutno přiznat, že ono "kartas böh" či "kartas boh" by mohlo být blízké romštině a vyjadřovat "/Bûh/ seslal hlad". Z historického hlediska však nelze opominout, že mongolská vojska vpadla do střední Evropy již v roce 1241 a přítomnost jejich zvědů by proto musela být datována již do jara tohoto roku, nikoli tedy do roku 1242, jak uvádí Dalimilova kronika. Přítomnost Romů ve východní Evropě však v této době nikdy zaznamenána nebyla. Jak uvádí přední odborník na historii Romů, Ctibor Nečas, stejně nepravděpodobná je i teorie o tom, že by se jednalo o Romy z Uher: "Proud Mongolů, který mohl narazit na romskou populaci v Uhrách, se zemí přehnal tak rychle, že na nějaké kontaktování nebylo pro nedostatek času ani pomyslení. nebo to byli Romové,...ale ti by se dostali na české území z Balkánu bez souvislosti s Mongoly nebo krátce až po mongolském vpádu a spíše za jeho ústupu ze zpusťošných Uher." (Nečas Ctibor: Romové v České republice včera a dnes, PgF UP, Olomouc 1993)

Další sporná zmínka o přítomnosti Romů na našem území pochází z Popravčí knihy pánů z Rožmberka, která je datuje do roku 1399. Jeden z vyslychaných loupežníků totiž uvedl, že spoluvínikem je mimo jiné i "Cikán, černý, Ondřejov pacholek". Rovněž zde však zůstává otázkou, zda se nejednalo pouze o přezdívku či vlastní jméno, což by nebylo nijak výjimečné (např.dle Starých letopisů obsadili Pražené se Žižkou hrad Vildštejn, "neb sú uhrozili jeho purkrabí nestatečného, jménem Cikána".) Na území dnešního Slovenska se první zmínka datuje do roku 1322, kdy rychtář Ján Kunch ze Spišské Nové Vsi v soupisu statků uvedl, že se v "okolních lesech, patřících rodině Marisásových, potulují Cikáni". (Mann Arne: Rómsky dejepis, učebný text pre druhý stupeň základných škol, Bratislava 1995) Posledním diskutovaným údajem o přítomnosti Romů na našem území je úryvek z kroniky obsažené později v Palackého Starých letopisech českých, kde je u roku 1416 poznámka: "toho léta vláčili se Cikáni po České zemi a lidí mámili".

Za jistý lze pokládat až rok 1417, kdy našim územím prošla skupina, jejíž cesta byla poměrně podrobně zmapována i v ostatních zemích, jimiž procházela. V jejím čele stál "král" Sindel a "vévodové" Panuel, Michal a Ondřej. V roce 1417 se tato více než třiset členná skupina vydala od Budína do Košic a dále pak přes Levice jižním Slovenskem do Bratislavy, kde se rozdělila. Stejně jako ostatní se i tato skupina cestou prokazovala ochrannými listinami, které jim zaručovaly příznivé přijetí.

Podobný glejt vystavil 17. dubna 1423 císař římský a král český Zikmund Lucemburský na Spišském hradě vojvodovi Ladislavovi. Glejty zaručovaly předákům jednotlivých skupin na svou dobu nevídané pravomoci nad vlastními lidmi a zaručovaly jim ochranu na dalších cestách:

"My, Zikmund, král uherský, český, ..., náš věrný Ladislav, vojvoda svého lidu cikánského nás pokorně poprosil o dosvědčení naší zvláštní shovívavosti. Přijměte tedy jeho uctivou žádost a neodmítejte tento dopis. V takovém případě, jestliže se uvedený Ladislav a jeho lidé objeví na jakémkoli místě našeho císařství, ve městě nebo ve vsi, doporučujeme vám prokázat mu věrnost, kterou tímto prokazujete nám. Ochraňujte je, aby vojvoda Ladislav a jeho lid mohl přebýt bez újmy za vašemi zdi. Jestliže se najde mezi nimi někdo opilý, jestli kdokoli vyvolá hádku jakéhokoli druhu, My chceme a nařizujeme, že pouze sám Ladislav, vojvoda, má jediný právo tohoto soudit, potrestat, dát odpuštění a rozhrěšení, vyloučit ho z vašeho kruhu..."

Tento glejt si přinesli s sebou Romové až do Francie, a protože byl vydaný v Čechách (La Boheme) a českým králem (le roi de Boheme), francouzský lid pojmenoval nově příchozí podle země, ze které přišli, tedy les Bohemiens, obyvatelé Čech.

Od poloviny šestnáctého století se však postoj vůči Romům mění i na našich územích. Katolická církev začala již dříve poukazovat na to, že se chování Cikánů příliš neshoduje s chováním, jež se očekává od poutníků činících pokání, a s křesťanstvím vůbec. "Zlatý věk" střídá období nedůvěry, která postupně přerůstá v otevřenou represii, k níž dala církev své oficiální požehnání již roku 1427, kdy Cikány pařížský arcibiskup exkomunikoval z církve. Zatímco na německém území se protiromské vyhlášky objevovaly již na konci patnáctého století, ze záznamů našich kronikářů a z

knih počtů vyplývá, že jim byly peněžité dary na našem území poskytovány přinejmenším ještě v roce 1596.

Protiromské nálady se však začaly stupňovat poté, kdy ze založení požáru v Praze v roce 1541 byli podezříváni právě Romové. Roku 1545 vydal Ferdinand I. mandát, jímž nakazoval, aby Romové byli vypovězeni ze země. Přesto zde však stále ještě vládla zřejmě příznivější atmosféra než v sousedních krajích, neboť Ferdinand musel své nařízení v průběhu dalších let opakovaně obnovovat. Ani feudálové se příliš netajili tím, že do svých vojsk verbovali právě Romy: v roce 1557 prý při obraně hradu Veľká Ida bojovalo na straně hradního pána Františka Perényiho proti císařovi tisíc Romů.

Leopold I. (1657-1705) v roce 1688 Romy ze svého území vypověděl a v roce 1697 je prohlásil za psance. Rheinheimer (2003) se oné době věnuje vyčerpávajícím způsobem: Romové mohli být kdykoli beztrestně zatčeni, pokud byli zadrženi, čekal je trest smrti a jejich ženy byly zprvu trestány uříznutím ucha a později se trest smrti vztáhl i na ně. Josef I. v represivní politice pokračoval a v roce 1706 nařídil, aby byly podél hranic rozmístěny výstražné tabule s varovnými nápisy a s vyobrazením Romů, kteří neuposlechnou zákazu a hranici přestoupí: oběšení muži, mrskané ženy a děti. Císař Karel VI. (1711-1740) nařídil nejen tvrdé stíhání a trestání Romů, ale i tresty pro ty, kteří by jim poskytovali jakoukoli pomoc.

I v době nelítostného pronásledování se však na Moravě Romové začali usazovat, protože feudálové (např. Kounicové, Lichtensteinové, Michnové, Perglasové a mnozí další) poskytovali rodinám některých kovářů povolení k pobytu a dovolovali jim tak usadit se na svých panstvích. Rodiny nadaných hudebníků zase pro změnu usazovali na svých panstvích hudbymilovní uherští feudálové.

Za vlády Marie Terezie (1740-1780) se některá panství pokusila o poněkud vstřícnější postoj vůči Romům. Císařovna nahradila otevřenou represi asimilačními pokusy, resp. tolerancí určitých romských rodin či spíše rodů výměnou za mnohá omezení. Tzv. regulovaní cikáni dostávali povolení k pobytu, nicméně jejich další pohyb na daném území podléhal přísné kontrole. Označení "cikáni" bylo nahrazeno jazykovou inovací "novosedláci" (Neubauern) či "novomaďaři" (Új-Magyar). V Uhrách pak základy usedlého kontinuálního způsobu života provázely snahy o potlačení romštiny, zákazy

tradičního odívání, snahy o "převýchovu" romských dětí mezi sedmým a dvanáctým rokem věku v neromských rodinách, zákazy některých tradičních povolání, zákazem být neformální instituce vajdy, zákaz handlování s koňmi, nutnost plnit náboženské povinnosti atd.

V osvícenském přístupu pokračoval i syn Marie Terezie, císař Josef II. (1780-1790), který ve svém nařízení z roku 1782 kladl důraz na školní docházku dětí, vyučení romské mládeže, povinnou návštěvu bohoslužeb a zlepšení hygienických podmínek. V roce 1784 pak vydal další rozhodnutí, první pokus o státem řízené rozmístění romských rodin, podle nějž měly být rodiny dosud neusazených moravských Romů rozděleny dle dislokačních plánů do osmnácti moravských a dvou slezských obcí. V druhé polovině 18. století se navíc řada romských rodin začala usazovat více méně dobrovolně.

Dochované údaje z jednotlivých částí Moravy dokládají, že se romské usedlosti v první polovině 19. století rychle rozrůstaly, nezřídka v absolutních počtech členů až na dvojnásobek. Kovářství, hudebnictví a jiná tradiční romská povolání záhy nestačila uživit všechny romské rodiny a mnozí Romové se proto postupně začali věnovat dalším zdrojům obživy: nádenické či sezónní práci pro gádže. Odvěká izolace se tak začala postupně prolamovat a Romové začali přivykat majoritní společnosti. Své domky nicméně pod tlakem okolí stavěli obvykle mimo hlavní zástavbu a při mnohých městech tak rostly tzv. cikánské tábory.

Ze soupisů z území dnešního Slovenska vyplývá, že Romové se zde usadili ještě dříve než v Čechách. Stejně jako na našem území se i na Slovensku živilí především kovářskými pracemi, košíkářstvím, kotlářstvím, hudbou a příležitostnými pracemi. Mimo území Moravy se však i nadále většina Romů držela polokočovného života: většinou cestovali ve vozech či maringotkách a živilí se prodejem vlastních výrobků. Jiní Romové s malým ziskem prodávali po domech dříve nakoupené zboží a někteří se živilí zvláštními službami, jako např. drátováním kuchyňského nádobí, broušením nožů, atd.

I za vlády Josefa však docházelo k bezdůvodnému osočování a napadání Romů: smutným příkladem může být např. neblaze proslavený Hontianský proces z roku

1782, kdy bylo za vraždy a lidožroutství popraveno čtyřicet Romů. Pozdější vyšetřování prokázalo, že z údajně zavražděných nikdo nechybí a přiznání bylo na Romech vynuceno mučením. Přístup Marie Terezie a Josefa II. však bezpochyby znamenal historický zlom, neboť po dlouhých staletích se s Romy poprvé počítalo jako se skutečnými obyvateli daných území.

Po rakousko-uherském vyrovnání přistoupil vídeňský ministr vnitra k novému, velmi přísnému nařízení, zaměřenému především na navrácení Romů, kteří by nelegálně překročili hranici a na postihy potulných Romů, specifikované ve výnosu vídeňského ministerstva vnitra ze 14. září 1888. Uhry k podobnému opatření přistoupily až v roce 1916, kdy budapeštské ministerstvo vnitra zakázalo potulku a ty, jež nařízení neuposlechnou, nařídilo postrkem dopravit zpět tam, kam domovsky příslušeli.

Rozvoj manufakturní výroby a industrializace pouze prohlubovaly postupnou pauperizaci Romů. Před první světovou válkou byli ještě téměř všichni romští dospělí negramotní a diskriminace majoritní společností jim motivaci ke vzdělání pouze ubírala.

Přestože byli Romové, resp. Cikáni za první republiky oficiálně uznáni za svébytnou národnostní menšinu (a ve sčítání lidu v roce 1921 byla romská národnost, stejně jako židovská, zvláště vymezena), Československo nadále vůči Romům uplatňovalo zákon o potulce z roku 1885 a státní úřady jim nadále věnovaly mimořádnou pozornost. Snaha o asimilaci se projevila v roce 1927 přijetím zákona č. 117 o potulných Cikánech, ke kterému o necelý rok později přibyla i prováděcí nařízení, čímž praktická stránka "řešení romské otázky" nabyla zcela konkrétní podobu: zásadní význam se připisoval řádně vedené evidenci Romů, resp. soupisům všech kočovníků mezi něž se počítali i Romové polousedlí (tedy ti, kteří se přes zimu zdržovali na stálém místě, nicméně během sezóny cestovali za prací). Zajímavá je skutečnost, že se ve sněmovně při projednávání návrhu zákona rozvinula diskuse, v níž zástupci jednotlivých politických stran zastávali očividně rozdílná stanoviska. Proti přijetí zákona vystoupili především zástupci opozičních stran: "Nespokojujeme se tím, že jeden národ zbytky druhého drží od zrození až po smrt pod policajtským dohledem, víme přece, že ohromná většina utlačovaného národa je nevinna a nezodpovědná za činy své antisociální menšiny, jejíž činy jsou odůvodněny nynějším společenským

řádem. ...Nestrpíme, aby na zbytek kočovného národa byla kálena špína a aby byl do bezprávného stavu uvalen takovým způsobem, že všechna lidská práva, která přece i podle této ústavy patří každému člověku, byla mu odňata jen proto, že jeho příslušníci jsou tmavé pleti."

Tyto myšlenky, v mnohém dodnes platné, však vyslyšeny nebyly a k prvnímu soupisu došlo za asistence četnictva a policie v období mezi červnem 1928 a srpnem 1929. Téměř čtyřiceti tisícům Romů starších čtrnácti let, kteří byli zaevidováni, byla následně vystavena "cikánská legitimace". Pokud se na výzvu státních orgánů k šetření nedostavili, hrozily jim nejrůznější tresty, ať již zabavení určité části majetku nebo odejmutí průkazu. Cikánské legitimace, které byli povinni při sobě neustále nosit a na požádání státních úřadů se jimi prokazovat, byly postupem času vydávány nejen kočovným či polokočovným Romům, ale vůbec všem Romům na území republiky, čímž se příslušníci romského etnika za pomoci legislativy záměrně vylučovali z občanské společnosti a soustavně je stigmatizovali.

Kočovní Romové navíc museli žádat o kočovnický list, jež úřady vystavovaly nejen za přísných podmínek, ale které kočovníky a jejich životní styl navíc značně omezovaly: "kočovní cikáni ... dostávali cikánské legitimace. Jest to knížka, která obsahuje na první straně evidenční číslo cikána, jméno a státní příslušnost. Na druhé straně jsou pak osobní data, stav, které řeči ovládá a podpis. Na třetí stránce jest uveden popis držitele legitimace, případně jeho zvláštní znamení. Na následujících stránkách jsou otisky všech deseti prstů a to jest hlavním poznávacím znakem, zabraňujícím falšování a výměnu legitimací. Pak jest v legitimaci ještě deset oddělení pro popis cikánských dětí. Legitimace vyplňuje a upravuje Ústřední četnické pátrací oddělení v Praze a zasílá je okresnímu úřadu, v jehož okresu byl dotyčný cikán podroben soupisovému řízení, aby legitimaci ověřil a vydal." Dále se pak v duchu doby poněkud pochybně vyjadřuje i ke kočovnickým listům slovy: " ... největším úspěchem této práce však bylo, že určitá část kočovníků počala prostorově i časově omezovati kočování a jeví sklon k životu usedlému...". Zákony tak nadále utvrzovaly obecné povědomí, že Romové tvoří jakousi asociální skupinu, které státní úřady musí věnovat zvýšenou pozornost.

Vpravdě revoluční byl pak počín Užhorodských Romů, kteří se v roce 1926 rozhodli vystavět vlastní školu. V témže roce mezi sebou vyhlásili finanční sbírku a zbytek

prostředků pak doplatila školská správa. Na základě žádosti přispěl na stavbu školy nemalou částkou z vlastních prostředků i prezident Masaryk. Z nepálených cihel pak Romové sami vystavěli jednotřídku, do které školská správa jmenovala učitele. Nováková se ve své disertační práci zmiňuje i o tom, že "hladký průběh /tj. výzkumu/ způsobila jistě přítomnost váženého a oblíbeného lékaře a v nemalé míře také učitele cikánů, který bezpečně ovládal svou cikánskou školní mládež a požíval velké vážnosti u rodičů dětí." O nevídaném zájmu dětí dále vypovídá: "Děti byly velmi zvědavé na svou novou školu a první den, kdy měla škola začít, bouchali již o 6. hod. ranní na dveře učitelova bytu a domáhaly se vstupu do třídy. ...tu byly jako omámené. Všechno prohlížely, lezly po lavicích, obrázky na stěnách si prohlížely, oknem vyskakovaly a vodily nové a nové děti...Ty nejmenší, které věkem ještě do školy nepatřily, přišly také a zalezly pod lavice, odkud učitele napjatě pozorovaly..." K jejich profesním uvádí: "...Cikáni...jsou chudí a živí se většinou poctivou prací. Buď provozují nějaké řemeslo, pletou košíky, vyrábějí rohože a provazy nebo lopatky a podobně. Někteří mají stálé zaměstnání jako hudebníci v kavárnách a podobných podnicích, nebo jsou zaměstnání k čištění města, k odklizení fekálií a na jatkách....ženy..provozují příležitostné práce. Chodí na práci do lesa. Hlavně na podzim sbírají žaludy pro lesní ředitelství, ku kterěžto práci přibírají i děti..."

Ke konci třicátých let se do Československa uchýlila řada romských rodin, které prchaly z nacistického Německa a okupovaného Rakouska. Na sklonku roku 1939 nařídilo protektorátní ministerstvo vnitra svým oběžníkem všem podřízeným úřadům, aby Romy vyzvaly k okamžitému usazení, na něž byla určena dvouměsíční lhůta. Ti z nich, kteří se nařízení nepodřídili, byli umístěováni do kárných pracovních táborů, zřízených v souladu s nařízeními vlády z března a dubna téhož roku: Romové z Čech do tábora v Letech u Písku, moravští Romové pak do Hodonína u Kunštátu. V roce 1942 byly oba tábory na základě nařízení o preventivním potírání zločinnosti po říšskoněmeckém vzoru oficiálně změněny na sběrné tábory a od 1. 8. 1942 na tábory cikánské.

Podle evidenčních soupisů, které násilné usazení provázely, se na území protektorátu nacházelo zhruba sedm tisíc Romů. Téměř totožný počet potvrdil i další soupis ze srpna 1942, během něžž byli Romové okamžitě děleni do dvou skupin: v první se ocitli ti, které četníci či příslušníci kriminální policie definovali jako osoby bez

zaměstnání nebo osoby, na které by měla být uvalena policejní preventivní vazba. Ti pak byli s ostatními rodinnými příslušníky okamžitě převezeni do cikánských táborů. Ostatní Romové byli "pouze" varováni, že zanechají-li zaměstnání či projeví-li nechuť k práci, bude s nimi naloženo stejně. V letech se však mezitím horečně pracovalo na dostavbě tábora, neboť původní kapacita záhy nestačila. Úmorná práce, která vězně v táboře čekala, nedostatečná strava a neúnostné hygienické podmínky způsobily vysokou úmrtnost internovaných osob. V roce 1942 zde navíc vypukla epidemie břišního tyfu a o rok později epidemie skvrnitého tyfu.

Mezi dubnem 1942 a únorem 1944 bylo vypraveno čtrnáct transportů tzv. "asociálů", mezi něž Romové na základě taxativního vymezení patřili. Zpravidla se však jednalo o jednotlivce, které do transportu zařadila kriminální ústředna v Praze. Z Letů samotných pak byly do Auschwitzu vypraveny tři zvláštní transporty, první v prosinci 1942 do koncentračního tábora v Auschwitzu, druhý v březnu 1943 do cikánského tábora v Auschwitzu II - Birkenau a třetí tamtéž o tři měsíce později. Vysoká úmrtnost zasáhla i cikánský tábor v Hodoníně a rovněž odtud byly v prosinci 1942, v srpnu 1943 a v lednu 1944 vypraveny transporty do auschwitzského tábora. V menších skupinách pak byli coby asociálové přemístěni do Auschwitzu ještě v říjnu 1943 a v lednu 1944. V obou táborech byl kromě českých velitelů též výhradně český personál. Nikdo z nich nebyl po ukončení války potrestán.

Z Auschwitzu byl dále blíže neurčený počet Romů z protektorátu převezen do dalších koncentračních táborů na území Říše (Buchenwald, Ravensbrück, Mittelbau a další). Tzv. cikánský tábor v Birkenau se podle odhadů z dochovaných pramenů stal poslední stanicí asi 6500-7000 českých Romů. Necelým šesti stům se podařilo hrůzy holocaustu přežít.

(Holocaustu Romů na našem území se věnuje již celá desetiletí Dr. Ctibor Nečas, který po celá tato léta zapisoval vzpomínky přeživších Romů a jako první začal publikovat na toto téma odborné studie.)

Přestože ze Slovenského státu romské transporty vypravovány nebyly, z jižního a jihovýchodního Slovenska, které byly za války přičleněny k Maďarsku, Romy transportovali do Dachau. Ani na Slovensku se však Romové nevyhnuli tvrdým represivním opatřením: zákazu cestovat veřejnými prostředky a zákazu vstupu do veřejných prostor, tedy i měst a obcí, které mohli navštěvovat pouze v některých

dnech, a to v předem stanovených hodinách. Romské děti nesměly za války navštěvovat školu a romská obydlí nesměla být blíže než dva kilometry od veřejných cest. V roce 1941 začali na Slovensku zřizovat pro Romy pracovní a "zajišťovací" tábory. Od podzimu 1944 do jara 1945 došlo na četných místech Slovenského státu na příkaz speciálních jednotek SS k masovým popravám romského obyvatelstva, nežřídka proto, že právě romské osady poskytovaly útočiště partyzánům.

Vztahy majoritní populace v tomto ohledu nelze generalizovat: v některých obcích se místní obyvatelé "svých" Romů zastali, resp. udávali, že pro ně Romové pravidelně pracují, čímž se je snažili uchránit před umístěním do táborů. Na Slovensku k naplnění předpisu o odstranění romských osad a obydlí mnohdy nedošlo díky tomu, že představitelé daných lokalit uváděli, že na likvidaci nemají finanční prostředky.

K tragické historii Romů za druhé světové války se úzce váží i jistá terminologická nedorozumění. Zatímco většina autorů Romy na území bývalé ČSSR, resp. ČSFR, směle rozděluje na "Romy české" a "slovenské Romy" dle státní hranice, romistika se v souladu s historickými determinantami drží téhož dělení dle rozdělení před druhou světovou válkou. Za "české Romy" či "Romy moravské" proto označuje výlučně Romy z území, jež se později stalo protektorátem, resp. Romy, kteří byli jako skupina téměř vyvražděni. Naproti tomu "slovenskými Romy" míní početnou skupinu, která se z důvodů, jež záhy uvedu, na území Čech a Moravy dostala v několika vlnách až po druhé světové válce. Po roce 1945 přichází na naše území z balkánských zemí přes Maďarsko a Slovensko i nepočetná skupina kočovných Romů, dále jsou zde zastoupeni olašští Romové a několik rodin Sintů. Toto dělení zároveň odpovídá jak rozdílům v dialektech těchto podskupin, tak ve způsobu života, a proto je záhodno se jej držet i dnes.

Krátce po válce se odhady počtu Romů na území dnešní ČR pohybují řádově mezi 600 a 1000. Nicméně první poválečný soupis ministerstva vnitra, k němuž došlo v druhé polovině roku 1947, vykazuje již celkový počet 101 190, z čehož plných 16 752 připadá na Čechy a Moravu a zbylých 84 438 na Slovensko. Izolace romských osad na Slovensku a především naprostá absence perspektivy do budoucnosti mezi místními obyvateli způsobila, že stěhování za prací do Čech mnozí vnímali jako jediné možné východisko. Odchod práceschopných mužů do pohraničních měst a severních Čech, které dobře placení náboráři líčili jako "zemi zaslíbenou", se záhy

odrazil i v romském písňovém folkloru. Vláda rychlé osídlování pohraničí podporovala a nové pracovní síly vítala. Vzájemná nedůvěra však přetrvávala i nadále. Řada Romů však v této době žila "polokočovným" životem: své rodiny zanechala na Slovensku, dojížděla za prací, ale domů se vracela, kdykoli to jen bylo možné. Mnozí Romové se přitom vraceli domů s prvními úsporami doma pomalu budovali své nové domovy v osadách bez elektřiny a pitné vody, v osadách, jež postrádaly hygienické zázemí a které byly navíc určeny k demolici.

Nicméně již v padesátých letech se komunistický režim znovu hodlá s "cikánskou otázkou" či "cikánským problémem" vypořádat. "Občané cikánského původu" jsou opět degradováni na jakousi asociální vrstvu a veškeré znaky jejich etnické identity musí být zničeny. Romové jsou proto nadále vnímáni jako problém, a navíc problém sociální. Za jediný účinný prostředek řešení této neuspokojivé situace se pokládá asimilace, tj. přizpůsobení Romů k obrazu "řádných občanů", přizpůsobení hodnotám a normám většinové společnosti, které automaticky platí za ideál.

V říjnu roku 1958 schválil socialistický parlament zákon č. 74 o trvalém usídlení kočujících osob. Již z formulace zákona přímo číší přístup, jenž v Československu panoval a který v mnohém přetrvává dodnes: my, civilizovaní a řádní občané musíme pomoci zcivilizovat je. Nabídka zde vzniká bez jakékoli poptávky, jinými slovy budeme pomáhat Romům, protože to potřebujeme my. V §1 se praví: "Národní výbory poskytují osobám, které vedou kočovný způsob života, všestrannou pomoc, aby mohly přejít k usedlému způsobu života; zejména jsou povinny těmto osobám pomáhat při opatřování vhodného zaměstnání a ubytování a působit výchovnými prostředky soustavně k tomu, aby se stali řádnými pracujícími občany." Nicméně hned ve třetím paragrafu se zákon hodlá rázně vypořádat s každým, kdo "pomoc" neakceptuje: "Kdo setrvá při kočovném způsobu života, přestože mu byla poskytnuta pomoc k trvalému usídlení, bude potrestán pro trestný čin odnětím svobody na 6 měsíců až 3 léta."

Jak uvádí dobová "odborná" literatura, asimilace etnických společenství je jedním z předpokladů, který urychluje odstranění třídní společnosti a přechod ke komunismu. "Asimilace je všeobecně platnou vývojovou zákonitostí, postihuje všechny etnické skupiny bez rozdílu..." Období od roku 1958 zřetelně ukazuje, že naše socialistická

společnost je schopna v historicky krátkém čase úplně zlikvidovat cikánskou otázku jako společenský problém. Konečné vítězství bude jedním z projevů síly socialistického řádu."

Obecně se traduje, že zákon postihl olašské Romy, kteří skutečně po Československém území v té době kočovali. Známý jsou ovšem i četné případy, kdy tato pomoc byla vnucena právě "polokočovným" Romům, kteří cestovali mezi rodinou na Slovensku a prací v Čechách a kteří se museli nastěhovat do přiděleného bytů a věnovat se určenému zaměstnání.

A jak na provádění zákona vzpomínají Romové? "V roce 1959 udělali komunisti oficiální soupis kočujících cikánů a já do toho tenkrát taky spadnul, I když jsem nikdy nekočoval a nikdy jsem ani nesešel v cikánském voze s plachtou. Koho tenkrát chytli na ulici, toho sebrali a odvedli na národní výbor. Slibovali, že budou dávat cikánům nové byty. Ale brali nám otisky prstů, fotografovali jako zločince a do občanky jsme dostali razítko. Vzat do celostátní evidence." (z Vyprávění a úvah Rudolfa Dzurka, vydaného v roce 1995 Sdružením občanů a přátel Malé Strany a Arbor Vitae) "Jedenkrát jsme dostali od policie přepis, že za námi v určitý den přijdou na statek a že s námi potřebují o něčem mluvit. Abychom ten den nikam nechodili a abychom na ně čekali. Posadili nás a pak nás jednoho po druhém volali dovnitř. Namáčeli nám prsty do jakési barvy a dělali nám otisky na papír. Nikdo nám nevysvětlil, proč to s námi provádějí. Vzali si od nás občanské průkazy a ..zapsali: "Byl vzat do cikánského soupisu." (z článku Sar oda sas (Jak to bylo) vydaném v časopise Romano Džaniben č. 4/97) .

V případě skutečně kočovných Romů, ponejvíce olašských, probíhalo usazení radikálními metodami: policie během nočních razíí uřezávala kola maringotkám a odváděla a mnohdy i střílela koně. Mnozí Romové se rozhodli i nadále setrvat v maringotkách, jiní posléze podlehlí soustavnému nátlaku a odstěhovali se do bytů, které jim stát poskytl. Právě z této doby pocházejí známé stížnosti na jejich "asociální" chování: Romové prý vynášejí z bytů sporáky a vaří na nich venku před domy, přičemž v nich zatápějí vším, co lze z bytu odnést. Státní instituce, stejně jako většina občanů, však podstatu viděla jinde: "Otázkou není, zda cikáni tvoří národ, ...otázkou je, jak je asimilovat." Mnohým Čechům se pak navíc přičilo, jak lehce

Romové k bytům přišli. Málokoho z nich přitom napadlo, že stejnou měrou se to přičilo i většině Romů. Řada z nich byla nucena žít život, který si nevybrali, který ignoroval jejich tradice, jejich životní styl a který bezpodmínečně vyžadoval naprosté přizpůsobení se. Romům však bylo hmotné zázemí cizí stejně jako po generace pěstovaná iluze o věčnosti hmotných hodnot.

Cikánský problém pronikl s budovatelskou eufórií také do literatury: kapitáni se spolu se staršiny a vojíny sbližují s místními cikány, které pomalu civilizují a učí je vážit si pravých hodnot. Nadšení ani zde neznalo mezí: " ...I když se tu a tam ještě někde objeví nějaké výstřelky - můžeme s plnou odpovědností říci, že cikánská otázka je u nás téměř vyřešena", píše autor v sebejistém doslovu. O tom bezpochyby svědčí skutečnost, že A.B., jedna ze zcivilizovaných hrdinek románu, "cvičila na II. celostátní spartakiádě, je z ní děvče jako lusk a je členkou brigády socialistické práce." Se stejnou neochvějností kazí svou poslední kapitolou jinak poměrně překvapivou práci i Jamnická: "Náš nový, lidově demokratický stát se rozhodně nemůže spokojit s dnešní situací této skupiny lidí...Těžká, ale krásná práce zde čeká Československý svaz mládeže a pionýrskou organizaci...Boj proti zaostalosti cikánů se musí stát věcí zejména členů národních výborů,..členů masových organizací a vůbec všech uvědomělých občanů..".

Komunistickému režimu se podařilo Romy přivést do skutečně anomické situace (*anomická* = *nomos*, řec. zákon = nepřítomnost zákona, rozvrat společnosti ... - pozn. autora): původní hodnoty a normy byly postupně ničeny, aniž by byly přirozeně nahrazeny jinými. Řada Romů dnes proto postrádá vědomí sounáležitosti, vědomí společného původu, společných dějin. Zdánlivá sounáležitost je spíše důsledkem společných pocitů skupiny, jež je soustavně ostrakizována (vylučování, vypovězení ze skupiny, do které člověk dosud patřil), stigmatizována (značná odlišnost s negativním sociálním dopadem) a jejíž problémy jsou marginalizovány (v humanitních vědách postupné odsouvání jednotlivců nebo skupin na okraj společnosti – pozn. autora). Společným nositelem jejich identity je pak neposledně i pocit bezpráví, kterého se na nich majoritní společnost dosud dopouštěla.

Pod vlivem silných asimilačních tlaků se mnozí Romové snažili svoji skutečnou identitu co nejvíce popřít, co nejvíce se přiblížit většinové společnosti a vědomě se

distancovali od svého etnika. Zvláště ve větších městech podleli rodiče tlakům přicházejících ze škol a přestali své děti učit romštinu. Přizpůsobovali se vnějším projevům svých sousedů, od kterých postupně převzali způsob oblékání, stravy, styl zařízení bytu a postupně i nejrůznější zvyky a obyčeje (na vánoce, při svatbách či pohřbech etc.). Skutečnost, že se k romské národnosti v posledním cenzu z roku 1991 přihlásilo na území tehdejší federace necelých 109 000 obyvatel (z toho cca 33 000 na území dnešní ČR) pouze potvrzuje, že národní hrdost zde utrpěla těžké újmy a po staletí stigmatizovaní Romové jsou velmi ostražití, mají-li svůj etnický původ přiznat.

V roce 1965 byl usnesením UV KSČ a vlády ČSSR zřízen Vládní výbor pro cikánské obyvatelstvo, jejímž hlavním úkolem bylo zapojit do pracovního procesu všechny práce schopné Cikány, zničit romské osady a rozptýlit či přesídlit jejich obyvatele. V žádné obci tak například nesměl počet Romů převýšit pět procent. Rozptyl měl zároveň vyřešit nedostatek nekvalifikovaných dělníků v určitých oblastech tehdejší ČSR a zároveň nezaměstnanost mnohých Romů z především východního Slovenska. Vládní snahy o "rozptyl obyvatel cikánského původu" (vládní usnesení č. 502 z roku 1965) se s velkými úspěchy nesetkaly: boření východoslovenských osad a rozmísťování jejich obyvatel po území republiky nutně vyžadovalo, aby stát takto "rozptýleným" zajistil práci a především ubytování. Právě zde však narazil na tichou rezistenci mnohých místních úřadů, které se prostě odmítly zapojit a přijmout nové Romy. Jiné se však do rozptylu s chutí zapojili, resp. se zapojili do boření osad, aniž by však původním obyvatelům zajistili náhradní bydlení. Zásadním předpokladem "úspěšného přesídlení" pak bylo rozptýlení rodin, které vedlo k rychlé devastaci tradiční rodinné hierarchie a následnému rozpadu velkorodin. Úředníci se domnívali, že zlepšením materiálních podmínek se změní i mentalita Romů a jejich způsob života se přizpůsobí většinovému životnímu stylu.

S příchodem Pražského jara v roce 1968 dochází k otevřeným projevům emancipačního hnutí mezi Romy. V listopadu schválilo ministerstvo vnitra stanovы celorepublikového Svazu Cikánů-Romů, jehož činnost - zaměřená na uznání Romů za národnostní menšinu a potažmo tak i na uznání veškerých práv k tomuto statutu vázaných - je však bohužel v dubnu roku 1973 opět zlikvidována. O problémech Romů, nikoli již tedy o cikánském či romském problému, se však v tomto krátkém

období začalo otevřeně hovořit a do diskuse se zapojovali jak sami Romové, tak neromská veřejnost.

Po odvolání politiky rozptylu a odsunu (v ČSR v roce 1970 a v SSR o dva roky později) byla usnesením vlády přijata v pořadí třetí koncepce, tentokrát společensko kulturní integrace Cikánů. Přestože záměry celé akce mohly být vedeny dobrými úmysly, prostředky k jejich dosažení se jen pramálo lišily od předchozího období. K Romům se i nadále přistupovalo jako k sociálně zaostalé skupině obyvatel, kterou je třeba co nejvíce přiblížit našemu vlastnímu obrazu. Skutečné problémy Romů se však zastíraly paternalistickou "péčí", resp. plošně vyplácenými podporami, které Romy paralyzovaly a v mnohém je naučily spoléhat se až příliš na stát.

V době normalizace se k přetrvávajícím problémům Romů a jejich soustavné dehonestaci vyjádřila nedlouho po svém založení i Charta 77: "Tak zvaná "řešení cikánské otázky" se převážně omezují na represivní opatření, která mají často ráz celostátních kampaní, o nichž se většinová populace vůbec nedoví". (Dokument Charty 77 z 13. prosince 1978) S naléhavostí, dnes ještě o mnohé aktuálnější, pak dále upozorňuje, že "hlavní překážkou řešení tzv. Cikánské problematiky v Československu jsou dnes poruchy většinové společnosti."

V rámci stále stejné snahy o "likvidaci cikánského problému" se v sedmdesátých a osmdesátých letech romská populace nadále de facto segreguje: na základě bezhlavých úsudků jsou Romové hromadně stěhováni do určitých oblastí bez ohledu na interetnické rozdíly mezi rodinami, bez ohledu na jejich zvyky a neposledně pak proti jejich vlastnímu přání (např. často uváděné sídliště Chánov, kam byli sestěhováni Romové s poddolovaného Mostu). Většina romských dětí je přeřazována na základě pochybných testů do zvláštních škol, jejichž absolventi nemohou dále studovat. V šedesátých letech i později jsou děti ve velkém odnímány z rodin a umísťovány do zařízení náhradní rodinné péče, protože příslušné úřady jsou přesvědčeny o tom, že rodiny nejsou schopny zabezpečit řádnou výchovu dětí, tj. výchovu dle našich představ. Vyhlášky ministerstva zdravotnictví pak požehnal sterilizacím, k nimž často docházelo bez vědomí romských žen.

I v osmdesátých letech přetrvává stejný přístup, který se liší snad pouze opatrnějšími formulacemi: "Socialistické státy, které vycházejí z marxistického chápání

společenského vývoje, řeší cikánský problém v souladu s dialektikou, proto je proces změny způsobu života Cikánů procesem.. „jehož cílem je likvidování všech sociálních a kulturních rozdílů..“. Přestože Romové nejsou oficiálně uznáni za národnostní menšinu, během censu jsou sčítací komisaři instruováni, aby Cikány registrovali. "Cikáni" jsou nadále obětí státní schizofrenie: přestože jako národnost neexistují, poznámky o jejich národnostní příslušnosti zaznamenávají mezi jinými i jednotlivé národní výbory při vyplácení dávek státní sociální podpory a rovněž policie. Rozhodující přitom vůbec není sebeidentifikace sčítaného, nýbrž pocit zapisujícího.

S příchodem změn, jež přinesl rok 1989, se znovu probouzí i emancipační hnutí potlačené na začátku sedmdesátých let. Romové odmítají být pasivním objektem "všestranné péče", zakládají politické strany a hnutí. V prvních polistopadových volbách se pak zástupci Romské občanské iniciativy na kandidátkách OF dostávají do parlamentu. S postupným rozvojem občanské společnosti ministerstvo vnitra záhy registruje desítky romských občanských sdružení, které svoji práci zaměřují především na vzdělání a rozvoj kultury a začínají vycházet první romská periodika.

Vývoj po roce 1989 bohužel v takto krátkém textu postihnout nelze. Vláda sice nadále problémy Romů sleduje, ve svých situačních zprávách o stavu romské komunity se však po léta opakovala tatáž tvrzení, zatímco jakékoli návrhy na řešení chyběly. Mezi majoritou i nadále přetrvává bipolární vidění společnosti, kterou rozdělují na nás a je. O tomto přístupu vypovídá i častý požadavek, aby se "Romové nejprve dohodli mezi sebou" a potom přišli své požadavky tlumočit příslušným orgánům. Přirozená polarizace romské komunity, často interpretovaná jako roztržičnost, přitom poskytuje alibi těm, kteří by se problémy našeho vzájemného soužití měli věnovat.

Z legislativních opatření nově vzniklé ČR se pak Romů nejvíce dotkl zákon č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství, který vstoupil v platnost ke dni rozpadu federace. Z většiny Romů na území ČR se tak ze dne na den stávají cizinci, a to v zemi, kde se narodili, vyrostli, vychovali své děti či vnuky. Narozdíl od ostatních však většina Romů nebyla s to splnit podmínky zákona, projít byrokratickým řízením a provést včas volbu občanství. Občanství ČR se tak k dnešnímu dni nepodařilo nabýt tisícům dospělých Romů, jejich rodinným

příslušníkům a stovkám romských dětí v zařízeních náhradní rodinné péče. Postavení nelegálních cizinců je dále kriminalizuje.

S přechodem k tržní ekonomice se často nekvalifikovaní Romové znovu dostávají na okraj společnosti. Nezaměstnanost Romů dosahuje díky jejich nedostatečnému vzdělání, ale i díky skrytému a rafinovanému rasismu až 75%, v některých lokalitách ČR 95%. Prioritou mnoha romských i neromských, vládních i nevládních organizací se proto stává otázka vzdělání. V mnoha případech však přetrvává přístup dob minulých a vůle ke skutečné změně je spíše ojedinělá. Mnozí učitelé o Romech, jejich historii a kultuře dodnes nic nevědí, o žácích ani nemluvě. Romské děti se o sobě ve škole nic nedozvědí a školní docházku tráví studiem věcí, které jsou jim vzdáleny. Přestože k rozpadu ČSFR tvořili na území ČR nejpočetnější etnickou minoritu, Češi o ní nenajdou v učebnicích jedinou zmínku a Romové tak nadále platí za "nejcizější cizince" České republiky. Rasistické útoky jednotlivých extremistů a jejich skupin sice vyvolávají zcela oprávněný strach, nicméně ještě hůře Romové vnímají mlčení většiny.

(Autoři této kapitoly - Prof. PhDr. Ctibor Nečas, DrSc., historik, a Mgr. Marta Miklušáková, tajemnice Rady pro lidská práva)

Příloha č. 2:

Zdroj: European Roma Rights Centre

Stát	Minimální počet	Maximální počet	Stát	Minimální počet	Maximální počet
Albánie	90 000	100 000	Moldavsko	20 000	25 000
Bělorusko	10 000	15 000	Německo	110 000	130 000
Belgie	10 000	15 000	Nizozemsko	35 000	40 000
Bosna	40 000	50 000	Norsko	500	1 000
Bulharsko	700 000	800 000	Polsko	50 000	60 000
ČR	350 000	400 000	Portugalsko	40 000	50 000
Chorvatsko	30 000	40 000	Rakousko	20 000	25 000
Dánsko	1 500	2 000	Řecko	160 000	200 000
Estonsko	1 000	1 500	Rumunsko	1 800 000	2 500 000
Finsko	7 000	9 000	Rusko	220 000	400 000
Francie	280 000	340 000	Srbsko-Černá hora	400 000	450 000
Irsko	22 000	28 000	Slovensko	480 000	520 000
Itálie	90 000	110 000	Slovinsko	8 000	10 000
Kypr	500	1 000	Španělsko	650 000	800 000
Litva	3 000	4 000	Švédsko	15 000	20 000
Lotyšsko	2 000	3 500	Švýcarsko	30 000	35 000
Lucembursko	100	150	Turecko	300 000	500 000
Maďarsko	550 000	600 000	Ukrajina	50 000	60 000
Makedonie	220 000	260 000	Velká Británie	90 000	120 000

Příloha č. 3:

DOTAZNÍK

Možnosti integrace romské minority do většinové společnosti v ČR

Prosíme o vyplnění identifikačních údajů, nutných pro statistické zpracování, děkujeme.

Vaši souhlasnou odpověď označte **křížkem** v tučném obdélníku.

muž	☐								
žena	☐	věk	☐	vzdělání	☐	☐	☐	☐	☐

Prosíme, odpovězte laskavě na otázky:

1) Lze nějakým možným způsobem zařadit romskou menšinu do české většiny bez problémů tak, aby společnost fungovala dle zákonů a etiky?

ano ne

Jestliže **ne** - uveďte proč si to myslíte? (Lze křížkovat i více důvodů)

- protože romové mají zásadně jinou mentalitu
- protože sami nechtějí
- protože na integraci nemají dostatečnou inteligenci
- protože jsou diskriminováni tak silně, že se zařadit nemohou
- protože k integraci nemají motivaci
- protože jim současný stav vyhovuje
- protože nechtějí pracovat
- Jiné:

☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐
☐

2) Lze integrace dosáhnout tzv. pozitivní diskriminací?

ano ne

3) Myslíte si, že je procento kriminality romů zásadně větší, nežli kriminalita české většiny?

ano ne

4) Je cesta k integraci v rodinné výchově v romských rodinách?

ano ne

5) Je cesta k integraci ve výchovném procesu ve školách?

ano ne

6) Je cesta k integraci v tzv. romských poradcích?

ano ne

7) Je cesta k integraci v romských sdruženích?

ano ne

8) Je cesta k integraci v romských politických stranách?

ano ne

10) Souhlasíte s romskými ghety (sestěhováním romů na jedno místo, mimo majoritu)?

ano ne

11) Vadilo by vám bydlet vedle romské rodiny obecně?

ano ne

12) Vadilo by vám bydlet vedle slušné (integrované) romské rodiny?

ano ne

13) K romům mám obecně
vztah

kladný indiferentní spíše
záporný záporný

14) myslíte si o sobě, že jste rasista?

ano ne

**Děkujeme za Váš čas a
ochotu.**